

KITEKINTÉS

GALLAI SÁNDOR – JANIK SZABOLCS

A 2018-as parlamenti választás jelentősége a svéd politikában – hagyományok és/vagy stabilitás?

Svédország a szociáldemokrata jólét és a politikai stabilitás egyik mintaállama, ahol a politikai intézmények és a kultúra sajátosságai (pl. negatív parlamentarizmus, neokorporatizmus, konszenzusorientáltság) évtizedeken keresztül biztosították, hogy a jellemzően kisebbségi kabinetek is stabilan és proaktívan tudjanak kormányozni. Bár a svéd modell lényegi elemeit konszenzus övezte, a gazdasági válságok és a globalizáció okozta kihívások korrekcióra készítették a kormányokat. A szociáldemokraták és az ellenpólusukként megerősödő Szövetség szakpolitikai konvergenciája hozzájárult a válságkezelés sikerességéhez, viszont teret engedett a magát egyetlen hiteles ellenzéki pártnak beállító, elit- és migrációellenes Svéd Demokratáknak (SD).

A 2018-as parlamenti választás eredménye részben megerősítette a szélsőségeitől szabaduló párt királycsináló pozícióját, részben viszont új helyzetet is teremtett, mivel a képviselők többsége több körben is elutasította a házelnök által megnevezett kormányfőjelölteket. A Svéd Demokraták nem csupán megtörték a két blokk versengésén alapuló pártpolitikai logikát, hanem a harmadik legnagyobb erőként, egy harmadik pólust képezve stabilizálták helyüket a pártrendszerben. Bár a mérsékelt pártok kezdetől fogva elutasították vele az együttműködést, az SD hagyományos blokkok gyengülésével párhuzamos térnyerése aláásta a politikai stabilitást. Jelen helyzetben a mély tisztelettel övezett és jól bevált parlamentarizmus, illetve az arányos választási rendszer maga is gátolja a stabil kormányzást. A mérsékelt pártoknak dönteniük kell: 1. változtatnak az intézményrendszeren; 2. feloldják az SD-t izoláló karantént, és ezzel legitimálják legfőbb kihívójukat; 3. az SD további kizárásához a blokkokon átvélő, ám az identitásukat veszélyeztető együttműködést folytatnak; vagy 4. nem működnek együtt, és (fel)vállalják a politikai instabilitást? Paradox, de bármelyiket is választják, jó eséllyel a Svéd Demokraták lesznek a választásuk elsőszámú politikai haszonélvezői.

Bevezetés

Svédország a parlamentáris hagyományok, az arányos választási rendszer és a szociáldemokrata jóléti állam egyik mintaországa. A svéd – a skandináv országok viszonylatában is – a XX. század legszervezettebbnek és legerősebbnek számító szociáldemokrata pártja, mely több évtizeden keresztül uralta a politikai versenyt egy meglehetősen stabilnak tűnő, ötpárti struktúrában. A jellemzően

kisebbségi kormányzás ellenére a végrehajtó hatalom proaktívan, de az alapvető reformok tekintetében konszenzusra törekedve intézményesítette és bővítette a jóléti államot, amelynek kialakulásában és működtetésében – különösen az 1970-es évekig – meghatározó szerepet játszottak a (neo)korporatív struktúrák. A svéd szociáldemokraták erejét mutatja, hogy a gazdaság és a jóléti állam válságát hozó 1970-es évek politikai fordulata és az ellenzékben töltött ciklusok ellenére 1990-ig képesek voltak 40% feletti támogatottságuk és domináns pozíciójuk megőrzésére. Az ezredfordulót követően azonban támogatottságuk csökkenni kezdett, és a 2018-as választáson 30% alá esett. Ezzel párhuzamosan új pártok erősödtek meg, és a pártrendszerben olyan átalakulás ment végbe, amely aláásta a konszenzusos politikát, meggyengítette a végrehajtó hatalmi ág pozícióját, nem támogatja erős kormányok alakítását, és gátolja a hatásos kormányzást. A sokáig mintaértékűnek tekintett intézményrendszer a megváltozott feltételek közepette negatívan hat a kormányzóképessegre, és komoly dilemma elé állíthatja a svéd politikai élet meghatározó szereplőit, amikor arról kell dönteniük, hogy az évszázados intézményeikhez vagy a politikai stabilitáshoz ragaszkodnak-e jobban.

A választási rendszer

A svéd intézményi berendezkedés hagyományosan nem kedvez az erős végrehajtó hatalom kialakulásának, mivel az alkotmányos monarchia megteremtését követő parlamentáris kormányforma a törvényhozásnak felelős, annak alárendelten működő végrehajtó hatalmat hozott létre. A kormányok pozícióját stabil parlamenti bázisuk erősíthetné, ennek megteremtését viszont a választási rendszer nehezíti.

Az 1970-től egykamarás parlament (*Riksdag*) képviselőit eleinte háromévenként választották, 1994 óta négyévente, a megyei és a települési önkormányzati képviselőkkel egyidejűleg döntenek róluk. A parlamenti választási rendszer listás, arányos.¹ A 349 képviselői hely közül 310 sorsa dől el a 29 többmandátumos választókerületben közvetlenül leadott szavazatok alapján. A fennmaradó 39 hely pedig „kiigazító eljárás” során szerezhető meg, melynek lényege az egyes pártok regionálisan megszerzett mandátumainak összevetése és kiegyenlítése a rájuk területileg leadott szavazatok országos aggregálását követően nekik járó szavazatok számával. Akik területileg „túlnyerték” magukat, azoktól elvesznek mandátumokat, akik alulteljesítettek az országosan mért erejükhöz képest, azok pedig plusz helyekhez jutnak.² E kiegyenlítő mechanizmussal az egyébként is

¹ A hatályos választási rendszer többnyelvű leírása megtalálható a Választási Hatóság honlapján (www.val.se/). A választási rendszer korábbi módosításairól lásd pl. Elwin REIMINK: „Electoral System Change in Europe since 1945: Sweden” (electoralsystemchanges.eu/Public/DatasPage.php?ID=6).

² 2005/837. választási törvény, 4. fejezet, 14. cikkely, 4. bekezdés (www.riksdagen.se/sv/dokument-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/vallag-2005837_sfs-2005-837).

arányosnak számító választási rendszert matematikailag is kiemelkedően arányossá teszik,³ azaz a pártok által megszerzett mandátumok aránya igen közel esik az általuk országosan megszerzett szavazatok arányához. A teljes megfeleltethetőség legfőbb akadálya a választási küszöb alkalmazása, mely alapján mandátumot csak az országosan 4% felett teljesítő pártok kaphatnak. A nekik járó mandátumok kiszámításához a módosított Sainte-Laguë osztósort alkalmazzák.⁴

A szavazásnál a pártlisták félig nyitottak, így nagyobb teret adnak a választói preferenciák kifejezésére. Erre vonatkozó igénytől függően a szavazók háromféleképpen (háromféle szavazópapíron) szavazhatnak: 1. a választott párt és jelöltjei nevét tartalmazó szavazólapon,⁵ amelyen lehetőség van a jelöltek egyikének megjelölésével a listasorrendet befolyásoló egyéni preferencia kifejezésére; 2. csak a választott párt nevét feltüntetető lapon, amellyel a szavazó a pártot támogatja, és nem kívánja befolyásolni a párt által állított jelöltek sorrendjét; 3. pártok és jelöltek neve nélküli szavazólapon, amelyet azok a szavazók használnak, akik olyan pártot kívánnak támogatni, amelyik nem szerepel önálló szavazólapon – ez esetben a szavazó maga írja fel a támogatott párt nevét a szavazópapírra.⁶ A preferenciális szavazáson a saját pártjuk választókerületi támogatottságának legalább 5%-át elérő jelölteket – szavazataik nagyságrendjének megfelelően – rangsorolják, és a lista élére ugratják.⁷ A választásokon az aktivitás nemzetközi összehasonításban kimagasló: az 1960-as évekig visszatekintve rendre 80% felett alakult az összesített részvétel, de többször akadt példa 90% feletti arányra is.⁸

Predomináns többpártrendszer, szociáldemokrata jóléti állam

Részben az arányos választási rendszerrel is összefüggésben, a svéd választások rendre többpárti parlamentet eredményeztek, a pártrendszer mégis évtizedeken keresztül – skandináv összehasonlításban is – kifejezetten stabilnak tetszett. A skandináv országokra jellemző klasszikus törésvonalak⁹ mentén ötpárti párt-

³ A Krister által 2006-ra – az effektív pártok viszonylag magas (4,15-ös) száma mellett – számított 2,01-os arányossági mutató nemzetközi összehasonlításban is kimagasló arányosságot jelent. Lásd Krister LUNDELL: „Electoral Reform and Party System Change: An Analysis of Nordic Elections with Two Different Electoral Systems” *Scandinavian Political Studies*, Vol. 31, 2008/4., 363–383.

⁴ Választási törvény, 4. fejezet, 14. cikkely, 3. és 5. bekezdés.

⁵ Minden korábban országosan 1% felett teljesítő és/vagy a parlamentbe bejutott párt neve (és jelöltjeinek névsora) külön-külön szavazólapon szerepel, melyek előállítási költségét az állam viseli (uo. 1. fejezet, 6. cikkely, 8. bekezdés).

⁶ Uo. 1. fejezet, 6. cikkely, 1. bekezdés.

⁷ Uo. 4. fejezet, 14. cikkely, 9. és 10. bekezdés.

⁸ Lásd DAHLBERG Stefan (2016): Voter Turnout in Sweden 1994–2014. *International Policy Analysis*, Friedrich Ebert STIFTUNG, 4. o. (library.fes.de/pdf-files/id/ipa/12669.pdf).

⁹ Rokkan STEIN – Seymour Martin LIPSET: *Cleavage structures, party systems and voter alignments: Cross-National Perspectives* (New York: The Free Press 1967) 1–64.

rendszerek¹⁰ jöttek létre, bennük egy-egy konzervatív, liberális, szociáldemokrata, kommunista és agrárpárttal.¹¹ Ez a mintázat Svédországban bizonyult a legtartósabbnak, mivel 70 éven keresztül, 1917-től 1988-ig e pártok voltak meghatározóak, a pártrendszer pedig predomináns szerkezetet mutatott.¹²

Bár az ötpártiság és a gyakori kisebbségi kormányok¹³ instabilitást sejtetnének, a világháború utáni mintegy három évtizedben erős pozíció jellemezte a kabineteket, aminek okaként a szociáldemokrata dominancia és az ellenzék megosztottsága mellett a kompromisszum ígéretét magukban hordozó ügyek túlsúlya, a nagyobb reformok esetében széles koalíciók építése, továbbá a pártok belső szerkezetének és normáinak sajátosságai jelölhetők meg.¹⁴ A hagyományos pártok – és rajtuk keresztül a pártrendszer – stabilitását belső demokráciájuk és a konfliktusok, a disszidens (pártvonalától eltérő) vélemények illetően minimalizálása, míg a kormányok külső támogatását a kabinetek konszenzuseresése biztosította. Ez utóbbi révén a törvényalkotásnál a kormányok engedékenyebbek, mint Európa legtöbb parlamentáris rendszerében, így a parlament szakpolitikai befolyása is jelentősebb a másutt megszokottnál.¹⁵

A szakpolitikák alakításában nem csak az ellenzéki pártok és a parlament felől érkezett a külső behatás, hanem a szakmai érdek-képviseleti szervezeteknek intézményesített befolyást biztosító – eredetükben¹⁶ a jóléti állam kiépülése előtti időkre visszanyúló – (neo)korporatív¹⁷ struktúrákból is. Az itt meghozott döntések az érdekszervezetek kimagasló reprezentativitása révén erős társadalmi támogatottsággal bírtak, ezért, valamint a pártok és egyes közjogilag is kiemelt érdekképviseletek közötti szoros kapcsolat¹⁸ miatt, a tripartit (háromoldalú) fórumok és az ott kötött megállapodások a közpolitika-formálásban még a parlamentet és a kormányzati intézményeket is képesek voltak háttérbe szorítani.¹⁹

¹⁰ Berglund STEN – Ulf LINDSTRÖM: *The Scandinavian Party System(s)* (Lund: Studentlitteratur 1978) 16.

¹¹ Ugyanerről magyarul lásd: GALLAI Sándor (1998): *A skandináv modell története – Nemzeti utak és az európai integráció* (Budapesti Közgazdaságtudományi Egyetem: Aula Kiadó 1998) 50–59.

¹² A predomináns pártrendszerek jellemzéséhez lásd SARTORI Giovanni: „Parties and Party Systems: A Framework for Analysis” (1976). *Classics Series, 40th Anniversary* (ECPR Press, University of Oxford 2006) 171–191.

¹³ A kormányok több mint kétharmada kisebbségi pozícióban volt, ennek ellenére többnyire kitöltötték a ciklusukat, Bassi Anna: „Policy Preferences in Coalition Formation and the Stability of Minority and Surplus Governments” *The Journal of Politics*, Vol. 79, 2017/1. 250–268. (251.)

¹⁴ EINHORN Eric S. – John LOGUE: *Modern Welfare States – Politics and Policies in Social Democratic Scandinavia* (New York – Connecticut – London: Praeger 1989) 85.

¹⁵ ARTER David: „The Swedish Riksdag: The case of a strong policy-influencing assembly” *West European Politics*, Vol. 13, 1990/3. 120–142.

¹⁶ GALLAI (l.j. 11.) 38–39.

¹⁷ SCHMITTER Philippe: „Still the Century of Corporatism?” *The Review of Politics*, Vol. 36, 1974/1., 85–131.

¹⁸ GALLAI (l.j. 11.) 60–65.

¹⁹ Erről lásd például Lewin LEIF: „The rise and decline of corporatism: The case of Sweden” *European Journal of Political Research*, Vol. 26, 1994/1., 59–79. vagy ROTHSTEIN Bo: „State and Capital in Sweden: The Importance of Corporatist Arrangements” *Scandinavian Political Studies*, Vol. 11, 1988/3., 235–260.

Svédországban 1944-től 1976-ig kivétel nélkül szociáldemokrata kormányok alakultak. Hosszú egyeduralmát az 1930-as évek gazdasági válságkezelésében elért sikereivel, a háborús pusztítások elkerülésével, és a – legtöbb európai államéhoz képest – virágzó gazdaság forrásaiból megvalósított szociálpolitikai ígéreteivel alapozta meg Svédország Szociáldemokrata Munkáspártja (SAP). Az osztálybázisán messze túlterjedő szavazóbázisra szert tevő SAP támogatottsága stabilan 44 és 50% között mozgott a fenti időszakban. A párt kisebbségi pozícióban is érvényesíteni tudta elképzeléseit, mert rendre számíthatott külső támogatásra, miközben a jobboldali ellenzéke megosztott és gyenge maradt. Utóbbiak ellenezték ugyan a jóléti állam dinamikus kiterjesztését, de látván a szociáldemokrata célokat támogató széles társadalmi rétegeket, nem támadták élesen az egyes reformlépéseket.²⁰ Az egyetlen markáns kivételt a nyugdíjrendszert átalakító javaslat, az arról tartott népszavazás és az – 1960-tól hatályos új törvénnyel létrehozott – „általános kiegészítő nyugdíj” (ATP) rendszere,²¹ illetve az e tárgykörben kiobbant ideológiai vita jelentette, amiből az egységes alternatívát felmutatni képtelen jobboldali pártok vesztesen, a szociáldemokraták ellenben megerősödve, a meglévő bázisukat a fehérgallérosok és a kommunisták irányába egyszerre bővítő, új társadalmi-politikai koalíciót létesítve kerültek ki.

A szociáldemokrata kormányok stabilitását és erősödő szerepvállalását a baloldalon meglévő, számukra kívülről abszolút többséget biztosító pártok jelenléte segítette. Az agrárpárt, a Farmerek Ligája [1957 óta: Centrumpárt (C)] évtizedekig baloldali orientációja, illetve az 1967-től Baloldali Párt (V) nevet felvevő kommunisták balszélen elfoglalt pozíciója kizárta, hogy a jobboldali ellenzék pártjaival összeállva, alternatív parlamenti többséget teremtő koalíciót hozzanak létre. Ráadásul a baloldali pártok együttműködési készsége is hozzájárult az SAP kormányzásához, a külső támogatói szereppel ugyanis a kisebb pártok számára is lehetőség nyílt saját programelemek megvalósítására, ami vonzóbb alternatívát nyújtott mind az eredménytelen ellenzékiisegnél, mind az érdemi szakpolitikai befolyás nélküli hivatalszerzésnél, melyre egyébként a kommunistáknak eleve nem is volt reális esélyük.²²

Az 1960-as években, az ATP-vita megnyerését követően, az addigi konszenzuskeresést szociáldemokrata expanzió váltotta fel,²³ ami kiterjedt a gazdaságellenőrzés bővítésére, az iparszerkezet modernizálására, a beruházások és a lakásépítések állami ösztönzésére, a bérszolidaritás és a jövedelemkiegyenlítés foko-

²⁰ ESPING-ANDERSEN Gøsta – Walter KORPI (1986): „From Poor Relief to Institutional Welfare State. The Developments of Scandinavian Social Policy” 51. In. Robert Erikson et al (eds): *The Scandinavian Model – The Welfare State and Welfare Research. International Journal of Sociology*, Vol. 16, 1986/3–4., 39–74.

²¹ Mindezekről lásd bővebben Nils VIKTORSSON (2008): ATP-systemet fyller 50 år!, PRO Pensionären, röviden www.revolvy.com/page/Till%C3%A4ggspension.

²² BASSI (l.j. 13.).

²³ Ennek a külső támogatók megléte mellett az is kedvezett, hogy 1968-ban – 1940 után újra – abszolút többséget szereztek a szociáldemokraták.

zására.²⁴ Svédország neve ekkorra egybeforrott a szociáldemokrata jóléti modell fogalmával, amelyben az állam – a világ egyik legnagyobb arányú újraelosztása mellett – állampolgári jogon, egyenlő hozzáférést biztosított magas színvonalú közszolgáltatásokhoz (pl. egészségügy, oktatás) és nagyvonalú szociálpolitikai transzferekhez (pl. nyugdíj, munkanélküli ellátás).²⁵ A svéd modell azonban messze túlmutatott a jóléti politikán: a szociáldemokrata alapértékek biztosítását szolgáló jóléti rendszerek finanszírozása és működtetése a gazdaságpolitikától a jövedelempolitikán keresztül a szociálpolitikáig terjedő, egymással összefüggő szakpolitikák kiterjedt, konzisztens rendszerére épült.²⁶

A kétblokkrendszer megszilárdulása

A jóléti állam fenntartásához elengedhetetlen újraelosztás alapelveit konszenzus övezte, melynek fenntarthatóságát stabil gazdasági növekedés biztosította. Bár az első olajárrobbanás véget vetett a jóléti modell aranykorának, az 1976-ban bekövetkezett kormányváltáshoz több egyéb tényező együtthasárára is szükség volt. Az 1973-as olajválság Svédországban az 1977-es recesszióig csak lelassította a gazdasági növekedés ütemét, és a munkanélküliség szintje is viszonylag alacsony maradt.²⁷ Az összességében kedvezőtlenebbé váló külső gazdasági környezet hozzájárult ugyan a pártrendszeren belüli erőviszonyok eltolódásához, de a közhangulatot elsősorban a nukleáris energia alkalmazása²⁸ és egyes prominens személyek adóhivatali vegzálása²⁹ billentette az ellenzék felé. Az 1976-os választást³⁰ követően lezárult negyven év szociáldemokrata kormányzása, és polgári („nem szocialista”) koalíciós kormány alakult, melynek a két évtizeddel korábban még az SAP-vel kormányzó, de Thorbjörn Fälldin vezetése alatt jobbra tolódó Centrumpárt is tagja volt. A jobboldali pártok ugyan egyes szakpolitikai (különösen adópolitikai) kérdésekben a szociáldemokratákétól eltérő nézeteket képviseltek, és a jóléti állam gazdasági növekedésre gyakorolt hatásairól is másképp vélekedtek, a két parlamenti ciklust kitöltő polgári

²⁴ ESPING-ANDERSEN Gøsta: *Politics Against Markets – The Social Democratic Road to Power* (New Jersey: Princeton University Press 1985) 109.

²⁵ ESPING-ANDERSEN Gøsta: *The Three Worlds of Welfare Capitalism* (New Jersey: Princeton University Press 1990) 70–75.

²⁶ GALLAI (l.j. 11.) 65–100.

²⁷ CAPRIO Gerard: „The Swedish Economy in the 1970’s: The Lessons of Accommodative Policies” *International Finance Discussion Papers*, 1982/205. The Federal Reserve, www.federalreserve.gov/pubs/ifdp/1982/205/ifdp205.pdf.

²⁸ WIKDAHL Carl-Erik: „Sweden: Nuclear power policy and public opinion” *IAEA Bulletin* 1/1991, 30–31.

²⁹ A legismertebb a filmrendező Ingmar Bergman esete volt (www.nytimes.com/1976/03/25/archives/bergman-tax-case-dropped-in-sweden-ingmar-bergman-tax-charges.html).

³⁰ Az 1968–2010 közötti választások rövid leírásáért lásd archive.ipu.org/parline-e/reports/2303_arc.htm.

kormányok mégsem változtatták meg a svéd modell fundamentumait.³¹ A második ciklus végi neokonzervatív fordulat alatt elindítottak néhány, a modell alapjait is érintő változtatást, a rendszer átalakítása azonban csak az 1982-ben a hatalomba visszatért szociáldemokraták kormányzása alatt gyorsult fel, és teljesedett ki igazán: az SAP-vezette kormány szinte teljesen leépítette az állami vállalatok szubvencionálását, a cégek egy részét privatizálta, a pénzpiacokon deregulációt hajtott végre, s maga is ösztönözte a magáncélú megtakarítások legújabb formáit.³² Az állami beavatkozás, illetve a jóléti szolgáltatások köre szűkült, az anticiklikus gazdaságpolitika gyengült, helyette folytatódott a restrikció, a bértárgyalások decentralizáltabbá váltak és korlátozottabb körre vonatkoztak, az aktív beruházásirányítás pedig teljesen lekerült a napirendről.³³

A szakpolitikákban mutatkozó konvergencia korábban a szociáldemokrata uralom és társadalmi támogatottsága elismerésének terméke volt, a kormányváltásokkal és a pártrendszer átalakulásával viszont politikai patthelyzet alakult ki, melyben két blokk kiemelkedésével és megszilárdulásával, hasonló erők centripetális versengése vette kezdetét. Egyik oldalon az SAP a Baloldali párttal és az 1994-től stabil parlamenti jelenléttel bíró zöldekkel (MP)³⁴ tudott együttműködni, és a kormányaihoz stabil parlamenti háttérrel alakítani. A másik oldal – 1973-tól egyértelműen és tartósan – legerősebb szereplője, a Mérsékelt Párt (MP)³⁵ az SAP korai partneréből annak ellenzékévé váló Liberálisokkal (L) és a balról fokozatosan középre húzódó Centrumpárttal tudta létrehozni a szociáldemokraták polgári alternatíváját, amihez a parlamentbe önállóan 1991 óta bekerülő Kereszténydemokraták (KD)³⁶ is csatlakoztak.

A négypárti koalíció 1991-ben, súlyos pénzügyi-gazdaság válság közepette került kormányra,³⁷ ráadásul parlamenti többsége – az SAP 40% alá esése ellenére is – az abban az évben alapított és egyből 25 képviselői helyett szerzett Új Demokrácia (NyD)³⁸ párttól függött. Az alapítók közismertségének, az őket övező médiafigyelemnek és jobboldali-populista reformjavasolatainak köszönhetően az NyD megugrotta a parlamenti küszöböt, ám a vezetők közötti nézeteltérések,

³¹ Lásd ANKARLOO Daniel (2009): *The Swedish Welfare Model. Counter-arguments to Neoliberal Myths and Assertions*. Association of Heterodox Economics Conference, London, 2009. július 9–12., hetecon.net/documents/ConferencePapers/2009Non-Refereed/Ankarloo_Revised.pdf.

³² GALLAI (Ij. 11.) 127–132.

³³ MJOSET: „Nordic Economic Policies in the 1970s and 1980s” *International Organization* Vol. 11, 1987/3. 449.

³⁴ Hivatalos nevén Zöldek Környezeti Pártja, mely 1981-ben alakult, és 1988-ban jutott először parlamenti képviselőhöz. A ciklus végén kiesett, de 1994 óta minden alkalommal a küszöb felett teljesített a párt.

³⁵ Korábban Jobboldali Párt, 1969-től hivatalosan Mérsékelt Egységpárt.

³⁶ Az 1964-ben alakult Kereszténydemokraták 1985-ben jutottak először parlamenti mandátumhoz, de akkor még nem önállóan, hanem a Centrum Párt segítségével.

³⁷ Johansson Ingrid WALLIN (2015): „The Importance of Institutions – Lessons from the Swedish Budget Process” *Kennedy School Review*, vol. 15, 53–58.

³⁸ A pártról bővebben lásd RYDGREN Jens: „From Tax Populism to Ethnic Nationalism: Radical Right-wing Populism in Sweden” (New York: Berghahn Books 2006).

a frakció gyenge kohéziója, illetve a párt izoláltsága és szervezeti hiányosságai folytán elveszítette támogatottságát, a ciklus végén kiesett a parlamentből, és pár évvel később formálisan is megszűnt. Bár az NyD több gazdasági reformelképze-
lése egybecsengett a kormány terveivel, a nagy átalakítás elmaradt; helyette a válságkezelés és az egyensúlyteremtés vált a ciklust meghatározó feladattá.³⁹ Az e téren sem túl jól teljesítő kormány megítélése sokat ártott a polgári pártok-
nak, melyek a nem stabil támogatók elvesztésével nem csak egy választást buk-
tak el, hanem összességében 12 egymást követő évet töltöttek ellenzékben.

Az első ciklusban az SAP kormány a költségvetési egyensúly helyreállítása érdekében – egyebek mellett – jelentősen visszavágta a jóléti szolgáltatásokat és juttatásokat, ami csökkentette a szociáldemokraták népszerűségét, de az általuk bevezetett, a költségvetést hosszú távon is egyensúlyban tartó szabályozások és mechanizmusok⁴⁰ elismerést hoztak számukra, és biztosították 1998-ban a to-
vábbkormányzás lehetőségét. Négy évvel később a költségvetési hiány mérséklé-
se és a gazdasági fellendülés segítette az SAP-t, hogy az egyensúly megőrzését ígérve is hitelesen tudjon a jóléti kiadások növelése mellett kampányolni. Ezt a választást is megnyerték a szociáldemokraták, és zsinórban harmadszor alakít-
tottak kormányt, ismételten kisebbségi pozícióban.⁴¹ Az euró-népszavazás elbu-
kása, Anna Lindh külügyminiszter (és az SAP pártelnöki tisztség legfőbb váro-
mányosa) meggyilkolása, a thaiföldi cunami,⁴² a Gudrum hurrikán,⁴³ valamint a sokak szerint túlzott újraelosztás és jóléti juttatások 35%-ra vetették vissza a szociáldemokraták 2006-os választási támogatottságát.

Ráadásul a négypárti nem baloldali ellenzékük a korábbinál egységesebb erő képét mutatta.⁴⁴ A Mérsékelték, a Liberálisok, a Centrumpárt és a Keresz-
ténydemokraták 2004-ben létrehozták a Svédországért Szövetséget, hogy na-
gyobb eséllyel tudják legyőzni az SAP-t. Ennek érdekében a Szövetség közös vá-
lasztási programmal⁴⁵ és a Mérsékelt Párt vezetője, Fredrik Reinfeldt személyé-
ben közös miniszterelnök-jelölttel indultak a választáson, amelyen sikerült
abszolút többséget szerezniük. Kormányzása alatt a polgári koalíció jelentősen

³⁹ A válságkezelés mellett az EK csatlakozási tárgyalások is kiemelkedő terhet raktak a kormány-
ra, miközben maga a jelentkezés és a csatlakozás egyik legfőbb oka is a súlyos gazdasági hely-
zetben volt keresendő, lásd Gallai (1998): i.m. 159–161. és 197. o.

⁴⁰ Johansson Ingrid WALLIN (l.j. 37.) és JONUNG Lars: „Reforming the Fiscal Framework. The Case of
Sweden 1973–2013.” *Working Paper* 2014/26., Department of Economics, Lund University 10–11.

⁴¹ Az SAP kormányt a Zöldek és a Baloldali Párt támogatta kívülről; a formális koalíciókötést el-
sősorban a két párt EU-tagságot elutasító álláspontja akadályozta.

⁴² A külügyminiszter meggyilkolásánál a testőrök hiánya, a cunaminál a Külügyminisztérium
karácsonyi szünet alatti tehetetlensége és a svéd áldozatok nagy száma (vö. www.thelocal.se/20141222/the-wave-sweden-will-never-forget) váltott ki éles kritikákat.

⁴³ Ez a hurrikán okozta a legnagyobb természeti károkat Svédországban, és a katasztrófavédelem
munkáját sok bírálat érte www.smhi.se/kunskapsbanken/meteorologi/gudrun-januaristormen-2005-1.5300.

⁴⁴ AYLOTT Nicholas – NIKLAS BOLIN: „Towards a two-party system? The Swedish parliamentary
election of September 2006” *West European Politics*, Vol. 30, 2007/3., 621–633.

⁴⁵ www.alliansforsverige.se/wp-content/uploads/2007/09/Valmanifest2006.pdf.

(70 milliárd koronával) csökkentette a jövedelemadókat, kedvezményben részesítette a fiatalokat és az időseket foglalkoztató vállalkozásokat, enyhítette a munkáltatók táppénzes terheit, megvágta a munkanélküliek és a táppénzesek ellátását, s megemelte a befizetéseket a munkanélküli alapba.⁴⁶ A munkanélküliségi adatok a 2008-as nemzetközi pénzügyi válság kirobbanásáig kedvezően alakultak, de ennek a recesszió véget vetett. A svéd gazdaság szűkülni kezdett, a 2009-es éves visszaesés mértéke meghaladta az 5%-ot, a munkanélküliség pedig ismét 7% fölé nőtt.⁴⁷ Mindez érezhető volt a kormánypártok népszerűségén, ám a sikeres uniós elnökség és a további 25 milliárd koronás adócsökkentés ígérete – kisebbségben ugyan, de – 2010 után is kormányon tartotta a Szövetség pártjait.⁴⁸ A kormány újraválasztása ellenére a 2010-es választás több szempontból is fordulópontot jelentett a svéd politikában.

A harmadik pólus megjelenése és stabilizálódása

A két politikai blokk stabilizálódása a szavazatok két pólus köré koncentrálódását eredményezte, és ezen érdeemben se a megjelenő új pártok, se a kormányváltások nem változtattak. A svéd pártrendszer lényegében egydimenziós maradt: a pártok és a választók bal-jobb skála mentén történő felosztása meghatározó jelentőséggel bírt, s alapvetően befolyásolta, voltaképpen strukturálta a szavazói magatartást.

Egy a pártok közötti tájékozódást és választást vizsgáló kutatás⁴⁹ – 2006-os és 2009-es adatok alapján – arra a kérdésre kereste a választ, hogy mennyiben tudták a választók a pártok bal-jobb dimenzióban elfoglalt pozíciójának ismeretét a pártok különböző szakpolitikai elképzeléseinek megítélésénél, illetve a pártválasztásnál hasznosítani. A kutatás eredménye szerint a politikailag releváns ismeretek alapján könnyebb volt a pártok szakpolitikai pozícióinak beazonosítása, így a pártokat a bal-jobb skálán elhelyezni képes szavazók a pártok szakpolitikáit is jobban ismerték. Ez a képesség a kevesebb tárgyi tudással rendelkezők esetében különösen hasznos pártválasztási mankónak bizonyult. A pártok bal-jobb skálán elhelyezésének képessége nem pótolta ugyan a politikához kapcsolódó tárgyi ismereteket, mégis rendkívül hasznos eszköze volt a tá-

⁴⁶ KJELLBERG Anders: „The Decline in Swedish Union Density since 2007.” *Nordic Journal of Working Life Studies*, Vol. 1, 2011/1., 67–68.

⁴⁷ Lásd: data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.KD.ZG?end=2017&locations=EG-SE&start=1961&view=chart.

⁴⁸ A Szövetség szavazataránya 1 százalékponttal meghaladta ugyan a 2006-os támogatottságát, mandátumok tekintetében viszont 5-tel kevesebb jutott nekik 2010-ben, mint a megelőző választáson.

⁴⁹ DAHLBERG Stefan – EELCO Harteveld: Left-right ideology as an inferential device in multiparty systems: Can citizens overcome low information by imputing parties' policy positions? *Electoral Studies* 2016/42., 175–187.

jékozott és – különösen – a kevésbé informált szavazók pártválasztási döntése meghozatalának. Mindez azért volt lehetséges, mert a svéd pártrendszer blokkjai kellően széles és jól elkülöníthető politikai kínálatot biztosítottak a pártok ideológiai profilját (fel)ismerő választóknak. Ráadásul a blokkidentitással bíró választók aránya mindkét oldalon – a jobboldalon nagyobb mértékben – meghaladta a pártjukkal erősen azonosulni képes szavazók arányát.⁵⁰

A pártrendszert és a választói magatartás ilyen mintázatát a Svéd Demokraták (SD)⁵¹ politikai tényezővé válása kezdte érdemben megváltoztatni. Míg Nyugat-Európa országainak többségében a szélsőjobboldali pártok felemelkedése már az 1970–80-as években megkezdődött, addig Svédországban az Új Demokrácia 1991-es áttörése megkésett és egyszerű sikernek bizonyult. Az 1988-ban alakult, ugyancsak szélsőséges SD még később, 2010-ben lépte át először a parlamenti küszöböt, bár helyi szinten ekkorra már több településen és régióban rendelkezett képvisellel. Ezen a választáson a Szövetség lényegében megismételte a négy évvel korábbi eredményét, miközben a koalíció vezető ereje, a Mérsékelt Párt – az arányos választási rendszerben – megdöntötte rekordját, és 30% fölé ért a népszerűsége. A konzervatívok ezzel nagyon közel kerültek a korábban domináns pozícióban lévő szociáldemokratákhoz, akiknek a támogatottsága viszont a 2006-osnál is többet esett, és újabb történelmi mélypontra, 31% alá zuhant. A választásra ellenzékben nekifutó SAP társadalmi beágyazottsága a szakszervezetek és a korporatív struktúrák erőzójával lényegesen meggyengült.⁵² A neoliberais gazdaságpolitikai elemek felvállalása élet vette a párt hagyományos politikai-ideológiai képének, s nem látszott jele semmilyen értékrendi megújulásnak. A szociáldemokraták a 2008-as pénzügyi válság negatív hatásaiból sem tudtak profitálni, pedig a legtöbb recesszió sújtotta országban kormányváltással reagáltak a választók a romló életkörülményekre. Noha a polgári kormány alábecsülte a válság várható következményeit, 5 000 választóközvet munkanélküliségi és választási adatainak vizsgálata⁵³ alapján a válságrégiókban mégis a Mérsékelt Párt teljesített a legjobban. A szociáldemokrata listák rendre elbuktak, mivel az érintett szavazók – a gazdaság, a foglalkoztatás és az adózás kérdéseitől motiváltak – jobban hittek a jobboldali blokk által felvázolt és folytatott gazdaságpolitikában.

A Svéd Demokratákat parlamentbe juttató szavazók preferencialistáján a gazdasági ügyeknél előrébb szerepelt a bevándorlás, a rend és a közbiztonság kérdése,⁵⁴ melyek kapcsán az SD a jóléti állam vívmányait és a helyi kultúrát

⁵⁰ HAGEVI Magnus: „Bloc Identification in Multi-Party Systems: The Case of the Swedish Two-Bloc System” *West European Politics*, Vol. 38, 2015/1., 73–92.

⁵¹ Svédül: *Sverigedemokraterna*. A párt nevének helyes magyar fordítása Svédországi Demokraták, azonban tanulmányunkban az általános elfogadottsága miatt a hazai politikai újságírásban elterjedt megnevezést, a Svéd Demokratákat használjuk.

⁵² Ld. LEWIN (l.j. 19.) 62–63.

⁵³ LINDGREN Karl-Oskar – Kåre VERNBY (2016): „The electoral impact of the financial crisis: Evidence using district-level data” *Electoral Studies*, Vol. 44, 214–224.

⁵⁴ Uo.

a bevándorlóktól féltő álláspontot jelenített meg. A szélsőjobboldali párt a bevándorlás 90%-os csökkentését, illetve az állampolgárság-szerzés és a büntetőtörvénykönyv szigorítását ígérte. A parlamenti pártok mindegyike kritizálta az SD álláspontját, és határozottan kizárták a vele történő együttműködés minden lehetőségét. Az SD ennek ellenére is bejutott a parlamentbe, s mandátumarányával a mérleg nyelvéné vált a jobb- és a baloldali pártszövetségei között. Választási sikerét országszerte tiltakozó demonstrációk fogadták,⁵⁵ de ezek hatása ugyanúgy kontraproduktívnak bizonyult, mint a kampányidőszakban a párt videójának televíziós bojkottja.⁵⁶ Az SD népszerűsége a ciklus alatt is nőtt.⁵⁷ Noha a legaktívabb, legtöbb előterjesztést benyújtó frakcióval rendelkezett,⁵⁸ parlamenti befolyása korlátozott maradt a két nagy blokkon átívelő együttműködés miatt: a jobboldali kisebbségi kormány megalakulását és stabilitását a – 2008-ban vörös-zöld koalíció⁵⁹ néven szövetségre lépő – szociáldemokraták és környezetvédők képviselői biztosították. Ennek áraként azonban a kormánynak fel kellett adnia a baloldal által nem támogatott reformelképzeléseit, liberális bevándorláspolitikát kellett folytatnia, sőt olyan is előfordult (például az egészségügy, a munkanélküli ellátás vagy az adópolitika⁶⁰ terén), amikor a baloldali ellenzék javaslatai mentek át a parlamenten a Svéd Demokraták szavazataival.

A 2010-es választás megtörte a két blokk pártrendszeren belüli hegemóniáját, mivel az elitellenes SD támogatói kívül kerültek a blokkidentitáson és -logikán.⁶¹ Bár a szavazói volatilitás nőtt, a választói magatartás továbbra is erős konzisztenciát mutatott.⁶² E látszólagos ellentmondás feloldását a blokkidentitás és a „megfontolási modell” tette lehetővé, melyek értelmében a szavazók két fázisban döntenek: első körben a számukra szimpatikus ideológia függvényében keresnek életképes opciókat, aztán jellemzően az adott politikai blokkon belül mérlegelnek, és tényleges pártválasztásukat az adott választás egyedi tényezői (pl. aktuális ügyek és kampánytémák, vezetők személyisége és médiaszerepléseik) határozzák meg.⁶³ Az ideológiai távolság alapján meghozott döntés a három (baloldali, jobboldali és SD) politikai tábor valamelyikével való azonosulást eredmé-

⁵⁵ Ld. www.bloomberg.com/news/articles/2010-09-21/swedes-throng-streets-to-protest-against-anti-immigrant-party-in-government.

⁵⁶ Vö. www.aljazeera.com/indepth/2010/09/201091691137186652.html.

⁵⁷ Ehhez a 2010 decemberi stockholmi merénylet és napirenden maradása is hozzájárult (index.hu/kulfold/2018/06/07/eletfogytiglant_kapott_a_stockholmi_merenylet_elkovetoje/).

⁵⁸ SUNDELL Anders (2015): Sverigedemokraterna röstar oftare med Socialdemokraterna än med Moderaterna, politologerna.wordpress.com/2015/05/22/sverigedemokraterna-rostar-oftare-med-socialdemokraterna-an-med-moderaterna/.

⁵⁹ Ezt a koalíciót támogatta a Baloldali Párt is. A három párt a választásokon önállóan kampányolt, de egyeztetette főbb programpontjait. A koalíció a 2010-es választás után hivatalosan felbomlott, de a 2014-est követően újraéledt.

⁶⁰ www.svt.se/nyheter/inrikes/nej-till-hojd-brytpunkt.

⁶¹ Ld. Hagevi (l.j. 50.) 87.

⁶² REKKER Roderik – Martin ROSEMA (2018): „How (often) do voters change their consideration sets?” *Electoral Studies online*, www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0261379417304882.

⁶³ Ld. HAGEVI (l.j. 50.)

nyezett, amely meglehetősen stabil értékválasztást tükrözött, mivel 10-ből 9 szavazó (87%) egy évvel később is ugyanahhoz a pólushoz sorolta magát. Mindazonáltal a blokkokon belüli pártválasztás is viszonylag erős kötődést mutatott, mivel a szavazók döntő többsége (81%) egy évvel később is kitartott választott pártja mellett. A 2014–2015-ben többkörös, nagymintás lekérdezést végző szerzők szerint tehát a táborok stabilitása és az azokon belüli pártok között meglévő, de nem nagyarányú átjárhatóság eredménye volt a nagyfokú állandóság mellett növekvő volatilitás.

Az SD parlamentbe kerülése azonban nem csak egy harmadik pólust, a két hagyományos blokk gyengülését és nagyobb szavazói illékonytágot eredményezett, hanem abban is fordulatot hozott, hogy – a másik két skandináv országhoz hasonlóan – Svédországban is tartós képviselőt és nyilvánosságot nyert a jóléti állam vívmányait és a helyi kultúrát a bevándorlótól féltő politikai álláspont,⁶⁴ ami új típusú politikai megosztottsághoz vezetett. A svéd pártok között korábban is voltak konfliktusok és ellentétek, de ha egy ügy vagy adott helyzet úgy kívánta, a parlamenti erőik hajlandók és képesek voltak egymással együttműködni. A Svéd Demokraták azonban nyíltan szembefordultak az ország politikai kultúrájában meghatározó és sok svéd állampolgár identitásához is hozzátartozó (befogadó) bevándorláspolitikával és politikai korrektséggel. A többi parlamenti párt erre úgy reagált, hogy megpróbálta az SD-t démonizálni és politikai karanténba zárni. Ugyanakkor egy párt politikai izolációja csak akkor lehet eredményes, ha a többiek képesek megőrizni befolyásukat, és biztosítani tudják az alapvető intézmények (jelen esetben a parlament és a kormány) működőképességét.

Ez utóbbi céltól vezérelve, a két nagy blokk pártjai nem csak szakpolitikai területeken mutattak együttműködési hajlandóságot, hanem intézményi téren is, amikor a 2010-ben valósággá vált politikai patthelyzetből okulva – az ilyen esetekben könnyen előálló kormány nélküliség elkerülése végett – kezdeményezték az alkotmány módosítását. A megszavazott kiegészítés értelmében a hivatalban lévő miniszterelnök a parlamenti választásokat követően nem távozik automatikusan a posztjáról; elmozdításáról az új összetételű törvényhozásnak kell többségi döntést hoznia.⁶⁵ A blokkokon átívelő alkudozás, valamint az SD megbélyegzése és kirekesztése azonban olyannyira eredménytelen volt, hogy kifejezetten erősítette a Svéd Demokraták pozícióját. Az SD egyik politikai üzenete eleve a két legnagyobb párt egyes szakpolitikai kérdésekben megfigyelhető konvergenciájának bírálatán alapult, ezért nyilvánvaló együttműködésükkel további muníciót szolgáltatott az őket egybemosó retorikához.

⁶⁴ Mark LE VINE (2010): „Nowhere left to run” *Aljazeera English edition*, www.aljazeera.com/independent/2010/11/20101115144931444264.html.

⁶⁵ www.riksdagen.se/globalassets/07.-dokument--lagar/the-constitution-of-sweden-160628.pdf, 37.

Ezek fényében aligha meglepő, hogy a 2014-es választás⁶⁶ nem hozott törést az SD 2010-től felgyorsult megerősödésében. A választáson az addig kisebbségben, s ezért sok kompromisszummal, kormányzó Szövetség valamennyi pártja visszaesett, de a legnagyobb veszteséget a Mérsékelt Párt szenvedte el. Ennek következtében a választás után a – mindössze három tizednyit javító – szociáldemokraták alakítottak kormányt a zöldekkel. E kormány is kisebbségi pozícióban volt a parlamentben, mivel a Svéd Demokraták választási sikere újfent megfosztotta a két nagy blokkot a többség megszerzésének lehetőségétől. Az SD 2010-hez képest a szavazatarányát duplájára, a mandátumszámát pedig közel másfélszeresére növelte, amivel a harmadik legerősebb parlamenti párttá vált. A megerősödött Svéd Demokraták nem sokkal a választások után, a 2015-ös költségvetés tárgyalásánál botot dugtak a küllők közé, amikor – a Szövetséggel többségben – a polgári pártok alternatív költségvetését hagyták jóvá a kormányoldal által előterjesztett tervezet helyett.⁶⁷ A kormányfő által kilátásba helyezett előrehozott választásra mégsem került sor, mivel a vörös-zöld koalíció – a védelempolitika, a bevándorlás és a nyugdíjak terén ígért engedményekért cserében – megszerezte a Szövetség pártjainak támogatását ahhoz az ún. decemberi egyezményhez, melynek értelmében a következő nyolc évben a hat párt egyike sem szavazna a mindenkor kormány költségvetési javaslata ellen. Az egyezmény azonban egyetlen évet sem ért meg, mivel a következő őszön a kereszténydemokraták felrúgták a megállapodást.⁶⁸ Mindazonáltal a ciklus egyik legmeghatározóbb kérdése a 2015-ös európai migrációs válság volt, melynek következményei⁶⁹ biztosították a Svéd Demokraták tartós politikai beágyazódását.

A választások meghatározó pártjai

A 2018-as választáson ismételtén a három pólus és azok pártjai játszották a főszerepet. Nem volt változás abban a tekintetben sem, hogy továbbra is a szociáldemokraták számítottak a legnagyobb pártnak. Ez a párt nem csak a legrégebb (1889-ben alapított), hanem a legmeghatározóbb is, hiszen 1921 óta mindösszesen csupán hat parlamenti ciklust töltött ellenzékben.⁷⁰ A kommunista szárnytól 1917-ben megszabadult SAP nagyon erős beágyazottsággal rendelkezett a szakszervezeti mozgalomban, amely egyszerre biztosított fontos társa-

⁶⁶ A 2014-es választás részletesebb elemzéséért lásd AYLOTT Nicholas – BOLIN Niklas: „Polarising Pluralism: The Swedish Parliamentary Election of September 2014” *West European Politics* Vol. 38, 2015/3., 730–740.

⁶⁷ www.thelocal.se/20141203/crisis-in-sweden-as-coalition-budget-fails.

⁶⁸ Ezt követően a Szövetség további két pártja is elállt a megállapodástól, a liberálisok viszont nem. (sverigesradio.se/sida/artikel.aspx?programid=2054&artikel=6275257).

⁷⁰ www.britannica.com/topic/Swedish-Social-Democratic-Party.

dalmi és szavazóbázist a párt számára.⁷¹ Ennek és társadalmi egyenlőtlenségek csökkentését célzó politikáinak köszönhetően a Szociáldemokrata Párt a szakszervezeti tagok, a kékgallérosok, a közszférában dolgozók, a munkanélküliek, a táppénzen lévők, a nők és az idősek (65 év felettiek) körében hagyományosan felülreprezentált, de az újabb kutatások kimagasló támogatottságot mutatnak a külföldön született (bevándorló) svédek körében is.⁷² A társadalmi egyenlősítés érdekében az SAP kitartott az univerzális jóléti támogatások (lakhatás, családtámogatás, nyugdíj és egészségügy, szociális transferek) és a magas szintű állami újraelosztást biztosító progresszív jövedelemadózás mellett. Jövedelemkiegyenlítő politikájával és az esélyegyenlőséget segítő oktatási rendszerrel, illetve aktív munkaerőpiaci politikával példátlanul széles középosztályt – és egyúttal választóbázist is – teremtett.

A gazdasági kihívások (infláció, államháztartási hiány, államadósság, tőkekiáramlás) különösen az 1990-es években erodálták a jóléti vívmányokat, de a szociáldemokraták neoliberais politikai lépések (dereguláció, privatizáció, leértékelés, adócsökkentés) közepette is igyekeztek baloldali karakterüket megőrizni, ami a posztmaterialis értékek (pl. nemi egyenlőség, környezetvédelem, kisebbségek jogegyenlősége és társadalmi befogadása, rasszizmus ellenesség, méltányos kereskedelem) korábinál is hangsúlyosabbá válásában mutatkozott meg. A társadalmi beágyazottság és az osztályszavazás gyengülésével, illetve az értékalapú szociáldemokrata politizálás háttérbe szorulásával azonban a párt meggyengült, és 2002 óta folyamatosan veszít támogatottságából, s újabb és újabb negatív rekordokat dönt az azóta megrendezett választásokon.

Az utóbbi években az SAP legfőbb szövetségesének – az 1981-ben a nukleáris energia alkalmazását ellenző, az egy évvel korábbi népszavazás által mobilizált mozgalom bázisán létrehozott – Zöld Párt számított. A zöldek számára a környezetvédelem mellett kiemelt fontosságú volt a női emancipáció, a szolidaritás és a béke ügyének nemzetközi előmozdítása is.⁷³ Hazai dimenzióban a diszkrimináció és a jogegyenlőtlenségek felszámolása, valamint a klímaváltozást erősítő tényezők megszüntetése számít a párt politikáját meghatározó célkitűzésnek. Az interdependenciát hangsúlyozó zöldek holisztikus szemléletűek, a népekkel, a jövő generációival, az állatokkal, a környezettel és a környezeti rendszerrel szolidáris nézetek és politikák hirdetőiként aktívan támogatták a részvételi demokráciát, a társadalmi igazságosságot és egyenlőséget, a környezettudatosságot, a gyermekjogokat és a feminizmust, az állatok jogainak védelmét, az erőszak-

⁷¹ Allern Elin HAUGSGJERD – Nicholas AYLOTT – FLEMMING Juul Christiansen: „Scenes from a marriage: Social Democrats and trade unions in Scandinavia” *Working Paper Series 2/2010*, Centre For Voting and Parties, 1–26., 3.

⁷² HOLMBERG Sören – Per NÄSMAN – Kent WÄNSTRÖM (2010): Riksdagsvalet 2010, Valu, web.archive.org/web/20110612090523/http://svt.se/content/1/c8/02/15/63/14/ValuResultat2010_100921.pdf.

⁷³ www.mp.se/sites/default/files/miljopartiets_partiprogram_2013_lagupplost.pdf.

mentességet, az önfenntartást és az öngazgatást.⁷⁴ A zöldek nem tiltanak be, de fokozatosan kivezetnék az atomenergiát; az ország energiagazdálkodását és -felhasználását ütemezetten átállítanák megújuló energiákra. A jövedelemadók csökkentése mellett környezetvédelmi megfontolásokat is érvényesítenének az adórendszerben, és a kiemelten környezetterhelő termékek és tevékenységek magas adóztatásával próbálnának változtatni a fogyasztói szokásokon.⁷⁵ A zöldek eredetileg ellenezték Svédország uniós tagságát, azonban 2008-ban felülvizsgálták és egy pártnépszavazás eredményeként módosították álláspontjukat.⁷⁶ Az Unió működésével viszont – a decentralizáció és a szubszidiaritás híveiként – továbbra is meglehetősen kritikusak. Az egyetlen kétszóvivős (kötelezően egy férfi és egy nő által megjelenített) párt 1994 óta folyamatosan jelen van a törvényhozásban, 2008 óta az SAP-vel a vörös-zöld koalíció tagja, de települési szinten több helyütt együttműködik a Szövetség pártjaival is. Országosan ezt csak a centrum pártjaival tudja elképzelni, a Mérsékelt Párttal szemben elutasító álláspontra helyezkedett. A párt szavazóbázisa jelentősen eltér a többi parlamenti pártétól, mivel különösen népszerű a tanulók, a fiatalok (18–30 évesek), a szellemi foglalkozásúak, a nők és a közsférában dolgozók körében.⁷⁷ A külföldön született svéddek általi támogatottsága elmarad az országos népszerűségétől, ami összefügghet azokkal a botrányokkal is, amelyeket a párt egyes vezetőinél feltárt radikális iszlamista kapcsolatok⁷⁸ váltottak ki.

A centrumtól balra álló blokk harmadik tagja az SAP-kormányt 1998 után életben tartó, majd a vörös-zöld koalíciót kívülről támogató, pártjaival helyi szinten sok településen együttműködő Baloldali Párt, melyet a szociáldemokratáktól távozott kommunisták alapítottak 1917-ben.⁷⁹ Ezzel összhangban a párt kommunista elveket követve alakította társadalom- és gazdaságpolitikai elképzeléseit, ezért egyszer sem volt kormányzó pozícióban, még a világháború alatti széles koalícióból is kihagyta őt a többi párt. Utóbbi annak fényében aligha meglepő, hogy egyedül a kommunisták pártja támogatta a szovjeteket a finnekkel vívott téli háborúban.⁸⁰ Az 1960-as években a párt eurokommunista irányvonalra vál-

⁷⁴ A párt programját és vízióit lásd az alábbi oldalon: www.mp.se/politik/valmanifest2018.

⁷⁵ www.bloomberg.com/news/articles/2018-09-05/swedish-green-party-wants-to-shift-taxes-away-from-income.

⁷⁶ sverigesradio.se/sida/artikel.aspx?programid=114&artikel=2358109.

⁷⁷ web.archive.org/web/20110612090523/http://svt.se/content/1/c8/02/15/63/14/ValuResultat2010_100921.pdf.

⁷⁸ www.ibtimes.co.uk/swedens-housing-minister-mehmet-kaplan-quits-after-his-nazi-comparison-israel-1555419 és www.thelocal.se/20160423/green-party-may-have-been-infiltrated-by-islamists-researcher.

⁷⁹ Akkori nevén a Svédországi Szociáldemokrata Baloldali Párt, mely 1921-től Svédország Kommunista Pártja, majd 1967-től Baloldali Párt – Kommunisták néven politizált. Utóbbi elötagot 1990-ben hagyta el, így azóta használja a mai nevét. (sverigesradio.se/sida/artikel.aspx?programid=2054&artikel=5932325).

⁸⁰ Nézetekért a párt tagjait és vezetőit több formában is érte politikai elnyomás, lásd pl. MOLIN Karl: *Hemmakriget: om den svenska krigsmaktens åtgärder mot kommunister under andra världskriget* (Stockholm: Tiden 1982).

tott, és 1968-ban – a svéd pártok közül elsőként és a nyugati kommunista pártok közül egyedüliként – elítélte a prágai tavasz leverését. Az eredeti marxista-leninista ideológiától fokozatosan távolodó és szocialista-szociáldemokrata értékrend felé közelítő párt a kelet-közép-európai rendszerek 1990-es bukása idején hivatalosan is lezárta kommunista múltját, de a közép felé húzódó SAP-hez képest továbbra is baloldali alternatívát kívánt és tudott megjeleníteni.⁸¹ A Baloldali Párt következetesen elutasította a privatizációt, követelte az újraelosztás és a kormányzati kiadások növelését, a bérkülönbségek további csökkentését, az állami forrásokból működő vállalatok profittermelésének megtiltását.⁸² A párt 1996-tól deklarálta feminista, de előtte is erőteljes hangsúlyt fektetett a nők kiszármányolásának megakadályozására és jogaik védelmére. Könnyítené és segítené a befogadott menekültek munkavállalását, és javítani kíván a bevándorlók svéd nyelvtanulásának eredményességén. A Baloldali Párt kapitalizmus-kritikus pozícióból aktívan kampányolt Svédország európai uniós tagsága ellen, és azóta is ellenzi az ország integrációs részvételét.⁸³ A kommunista párt hagyományosan munkásosztálybeli férfiak pártja volt, azonban feminista retorikájával a Baloldali Párt relatíve magasabb népszerűsége tett szert a nők és fiatalok körében is. Regionálisan a párt legerősebb szervezeteit a legnagyobb városokban, Stockholmban, Göteborgban és Malmöben találjuk.⁸⁴

A polgári blokk vezető pártja a Mérsékelt Párt, amelyet 1904-ben alapítottak „Általános Választási Szövetség” néven, majd – két névváltoztatást (1938 és 1952) követően – 1969-ben vette fel a mai nevét.⁸⁵ A párt az 1920–30-as évek erősen protekcionista válságkezelésétől jutott el a liberális gazdaságpolitika igenléséhez. A nemzeti-konzervatív alakulatból egyre inkább globalista-liberálkonzervatív erővé váló párt az 1979-es választáson megszerezte, és azóta is megőrizte a második legnagyobb politikai erő pozícióját. Kormányzati szerepvállalása idején sok reformintézkedést vezetett be, köztük az adók és a közkiadások csökkentését, az egészségügy részleges privatizálását, a közoktatás magánintézményeiben ingyenes tanulást biztosító kuponrendszert, az energetika és a távközlés liberalizálását. A tovább erősödő liberalizmusa miatt azonban a párt több választáson is alulmaradt, amire 2003-tól – Fredrik Reinfeldt vezetése alatt – a társadalompolitikai és adócsökkentési terveik visszafogottabbá tételével reagált, ezáltal próbált a politikai centrumhoz közelíteni.⁸⁶ A további adócsökkentéseket nem a jóléti

⁸¹ Ez az 1994 utáni választások eredményein is megmutatkozott, ti. rendre azokon a választásokon tudtak jobban szerepelni, amelyek kampányában a szociáldemokraták – jobbra mozogva – nagyobb teret hagytak a baloldali alternatívának.

⁸² sverigesradio.se/sida/artikel.aspx?programid=2054&artikel=5932325.

⁸³ AYLOTT Nicholas: „Softer but Strong: Euroscepticism and Party Politics in Sweden” in: SZCZERBIAK Aleks – Paul A. TAGGART: *Opposing Europe?*(Oxford: Oxford University Press 2008) 181–200. (183.)

⁸⁴ sverigesradio.se/sida/artikel.aspx?programid=2054&artikel=5932325.

⁸⁵ www.britannica.com/topic/Moderate-Party.

⁸⁶ Reinfeldt explained – Out with the Social Democrats, in with the Moderates. *The Economist*, 2006. szeptember 21., www.economist.com/europe/2006/09/21/reinfeldt-explained.

szolgáltatások rovására kívánta véghezvinni, s elismerte a képzés- és foglalkoztatáspolitikai fontosságát a munkanélküliség megelőzésében, a munkapiaci egyensúly megőrzésében. A párt erősíteni szeretne volna az oktatási szektor presztízsét és vonzerejét, ezért hitet tett a szakma anyagi és erkölcsi megbecsülésének javítása mellett. Bár a jóléti állam védelmét célzó refrompolitikájával az arányos választási rendszerben 2010-ben támogatottsága csúcsára ért (30%) a Mérsékelt Párt, az általa életre hívott Szövetség többi pártjának gyengébb teljesítménye miatt előbb kisebbségbe, majd ellenzékbe kényszerült.

A konzervatívok az utóbbi évtizedekben az adócsökkentést, a privatizációt, a deregulációt és a szabadpiaci megoldások fontosságát hirdették, az állami kiadások és az újraelosztási szint csökkentését ígérték. Az egyéni szabadságjogok és a kisebbségek védelme mellett nagy hangsúlyt helyeztek a közbiztonság kérdésére is, amivel összefüggésben az elmúlt években – Reinfeldt távozását követően – egyre többször emeltek szót a bevándorlás, a határőrizet, a tartózkodási engedélyek és a családegyesítési feltételek szigorítása mellett.⁸⁷ A Mérsékelt Párt a megváltozott nemzetközi környezetben visszaállítaná a sorkatonaságot, növelné a katonai kiadásokat, feladná az ország semlegességét, és támogatná csatlakozását a NATO-hoz.⁸⁸ A népszavazáskor és azóta is Svédország európai uniós tagság mellett állt, és szívesen lecserélné a nemzeti fizetőeszközt az euróra.

A konzervatívok szavazói beágyazottsága a ritkábban lakott északi területeken kifejezetten gyengének számít, míg a nagyvárosokban és környékükön viszonylag erős pozíciókkal rendelkeznek.⁸⁹ A párt szavazói között a vállalkozók, a városiak, a fehérgallérosok, a magánszektorban dolgozók, a középkorúak és a férfiak rendre felülreprezentáltak.⁹⁰

Az 1913-ban Agrárszövetségként alapított, mai nevét 1958 óta viselő Cent-rumpárt megalakulásától kezdve a mezőgazdaságból élők képviselőjét tartotta a legfőbb feladatának.⁹¹ Az agrárnépesség számának és arányának drasztikus csökkenésével a párt más szavazói csoportok felé nyitott. A liberális elvek hangsúlyossá tételével az – 1940–1950-es években még a szociáldemokraták egyik legfontosabb szövetségesének számító – agrárpárt a politikai centrum jobb oldalára pozicionálta magát, és csatlakozott a szociáldemokraták négy évtizednyi kormányzati hegemoniáját megszakító polgári koalícióhoz, majd az annak pártjai által létrehozott Szövetséghez.

A párt számára az agrárérdekeken túl kiemelt fontosságú a szabadpiac, a környezetvédelem, a decentralizáció és a nemek közötti egyenlőség. A Cent-rumpárt a kisvállalkozások érdekeit is messzemenően igyekszik képviselni; ennek érdekében – többek között – kisebb adminisztratív terheket és alacsonyabb

⁸⁷ Lásd pl. www.sydsvenskan.se/2015-10-17/moderaterna-skarper-sin-migrationspolitik-

⁸⁸ www.svd.se/m-sverige-bor-soka-till-nato-efter-valet.

⁸⁹ data.val.se/val/val2010/slutresultat/R/rike/index.html.

⁹⁰ svt.se/content/1/c8/02/15/63/14/ValuResultat2010_100921.pdf.

⁹¹ sweden.se/society/political-parties-in-sweden/.

adókat, illetve munkáltatói járulékokat sürget.⁹² A bevándorlást illetően vegyes álláspontot képvisel: miközben Svédország felelősségének tartja, és ezért támogatja a rászorulókat befogadását, utóbbiaktól elvárja az integrálódást, a nagyvonalú pénzügyi támogatás helyett pedig kezdési kölcsönrel segítené őket.⁹³ A párt elkötelezett az Európai Unió és az uniós tagság iránt, ám hatásosabb fellépést szeretne a klímaváltozás és a szervezett bűnözés ellen, s nem támogatja az euró svédországi bevezetését. Miközben a Centrupárt továbbra is az agrárszektorból élők érdekeinek elsősorú képviselője, mellettük a vállalkozók és a városi liberálisok köréből is sikerrel gyűjtött szavazatokat.

A Liberálisok párt elődszervezete, az 1902-ben alapított Szabadelvű Országos Szövetség, 1923-ban kettészakadt az alkoholtilalom megítélésében, és a tilalmat ellenző távozók megalapították Svédország Liberális Pártját. A két párt 1934-es újraegyesülésével létrejött Néppárt 1990-ben egészítette ki a nevét Liberális Néppárttá, majd 2015-ben váltott mai nevére, a Liberálisokra.⁹⁴ A szociálliberális párt a politikai paletta centrumában helyezkedett el, így eredetileg a baloldali szociáldemokratákkal küzdött a demokratizálásért, majd azok ellenzékeként politizált. Bár időnként a konzervatívokkal szemben is kritikus volt, 1976-tól részt vett a polgári kormánykoalíciókban, az ezredforduló után pedig – a némileg jobbra tolódó párt – csatlakozott a Szövetséghez.

A liberális párt feltétlen híve az európai integrációnak, s üdvözlőné Svédország monetáris uniós tagságát. Biztonságpolitika terén a párt egyike azoknak, amelyek – esetükben már a hidegháború óta – támogatják az ország NATO-csatlakozását. A párt fontosnak tartotta az adók csökkentését és a piaci elveket, de a kiterjedt szociális biztonsági háló fenntartásához is ragaszkodott. Az elmúlt években a Liberálisok programja a korábbinál jóval nagyobb hangsúlyt fektetett a nemzetközi segélyezésre, a hazai oktatás minőségének javítására, a bűnüldözés és büntetés-végrehajtás hatékonyságának növelésére és a nemek közötti egyenlőség kiteljesítésére.⁹⁵ A párt a befogadó bevándorláspolitikát támogatója, ám az utóbbi években kiemelt figyelmet szentelt a közbiztonság kérdésének, a bevándorlók és a menekültek integrációjának. E terület egykori kormányzati felelőseként azonban a párt a növekvő szegregáció miatt sokat rontott a megítélésén. A Liberálisok eredetileg az államegyházon kívüli protestánsok között voltak a legnépszerűbbek, térvészésük óta azonban nem rendelkeznek markánsan körvonalazható szavazóbázissal, mindazonáltal az utóbbi években kimutathatóan magasabb volt a támogatottságuk az iskolázottak, a köztisztviselők, a tanárok és a 65 éven felüliek körében, mint a társadalom többi rétegében.⁹⁶

⁹² sverigesradio.se/sida/artikel.aspx?programid=2054&artikel=5933041.

⁹³ www.svt.se/nyheter/svtforum/c-vill-ersatta-bidrag-med-etableringslan.

⁹⁴ sweden.se/society/political-parties-in-sweden/.

⁹⁵ sverigesradio.se/sida/artikel.aspx?programid=2054&artikel=5948695.

⁹⁶ sverigesradio.se/sida/artikel.aspx?programid=2054&artikel=5948695.

Az 1964-ben alapított Kereszténydemokrata Egység elnevezésű politikai erő 1988-ban váltott a Kereszténydemokrata Társadalmi Párt névre, és 1996-tól viseli a Kereszténydemokraták nevet. A párt a baloldali kormány egyik döntése, a választási oktatás alapfokú tantervből kivétele ellen indított mozgalomból jött létre egy olyan időszakban, amikor a Mérsékelt Párt társadalompolitikájának liberálisabbá válása is teret nyitott egy új, jobboldali alternatívának. A Kereszténydemokraták önkormányzati szinten már az első választáson szereztek mandátumokat, a parlamentbe viszont csak 1985-ben, a Centrumpárttal kötött választási együttműködés eredményeképpen jutottak be először, ám 1991 óta minden választáson önerőből szereztek képviselői helyeket.⁹⁷ A párt azóta minden polgári kormányban szerepet vállalt, és tagja a baloldallal szemben megszervezett Szövetségnek is. A Kereszténydemokraták elsősorban az idősebbek, a családosok, a vállalkozók és a felsőközéposztályhoz tartozó vidékiek körében népszerűbbek, ahonnan leginkább a Mérsékelt Párt liberálisabbá válásával tudtak és tudnak többlétszavazatokra szert tenni.⁹⁸

Az értékrendjének középpontjába a családot állító párt számára hagyományosan négy téma számít kiemelt fontosságúnak: az idősgondozás fejlesztése, a gyermeknevelés módjának megválaszthatósága, a vállalkozásokra vonatkozó szabályozások egyszerűsítése, valamint a gazdasági növekedést és foglalkoztatást elősegítő adócsökkentés.⁹⁹ A párt ellenezte az atomenergiát, helyette az alternatív energiaforrások mellett teszi le a voksát. Az 1980-as évek eleje óta egyes családpolitikai kérdésekben (pl. abortusz, azonos neműek házassága) liberális álláspontot hirdet. Ebből is kiolvasható, hogy a svéd kereszténydemokraták pártja nem az (egykori) államegyház politikai szervezeteként jött létre, hanem a kis-egyházak tagjainak és a szabadgondolkodású lutheránusoknak a képviseletére. Előbbi okán a párt támogatottsága területileg egyenetlen; a legtöbb szavazatot hagyományosan a szabadegyházak bázisának számító Småland régióban kapja. A liberálisabb lépések felvállalása azonban megosztotta a párt tagságát és bázisát, melyben ennél is súlyosabb törést okoz a szociális érzékenység versus gazdasági liberalizmus dilemmája.¹⁰⁰

A két nagy politikai blokk, a vörös-zöld és a Szövetség hegemoniáját 2010-ben megtörő Svéd Demokraták megnevezésű pártot 1988-ban alapították a Svédországi Párt egykori tagjai,¹⁰¹ akik többnyire a neonáci „Őrizzük meg Svédországot svédnek” mozgalomból érkeztek a pártpolitikába. Eleinte a Svéd Demokraták is nyíltan rasszista, idegengyűlölő vonalat vittek, ám az 1990-as évek derekán a párt jelentős tisztuláson ment keresztül, amikor elnökét (Anders

⁹⁷ sweden.se/society/political-parties-in-sweden/.

⁹⁸ sverigesradio.se/sida/artikel.aspx?programid=2054&artikel=5933054.

⁹⁹ Uo.

¹⁰⁰ www.fokus.se/2011/01/manga-nyanser-av-kristdemokraterna/.

¹⁰¹ ELGENIUS Gabriella – Magnus Wennerhag: The changing political landscape in Sweden – Political cleavages, actors and processes. Sociologisk Forskning, årgång 55, 2018/2–3., 139–154., 46.

Klarströmöt) és több vezetőjét eltávolították neonáci múltjuk miatt.¹⁰² A Mérsékelt Párt ifjúsági szervezetéből átlépett, annak gazdasági liberalizmusából és EU-pártiságából kiábrándult Jimmie Åkesson 18 éves kora óta politikáz az SD-ben, 20 évesen lett az ifjúsági tagozat, 25 (!) évesen pedig a párt elnöke. Mind az ifjúsági szervezetben, mind a párt élén igyekezett mérsékeltebb hangot megütni és a vállalhatatlan elemeket kiszorítani. A változást a párt jelképének lecserélése is mutatta: 2006-ban az égő fáklya átadta helyét a kék szellőrózsának. Ugyanabban az évben a párt 281 önkormányzati helyet szerzett, és közel 3%-ot kapott a parlamenti választáson. A megnövekedett médiafigyelem és Åkesson elődjénél jobb kiállása 2008-tól küszöb fölötti népszerűséghez, 2010-től parlamenti képviselővel segítette a pártot.

2012-ben Åkesson elnök az „aki nem demokrata, az nem lehet Svéd Demokrata” szlogen jegyében zéró toleranciát hirdetett a rasszizmussal és a szélsőségekkel szemben.¹⁰³ A bekövetkezett változást sokan csak taktikainak és retorikainak vélték, mivel ezt követően is számtalan párttag és tisztségviselő tett gyűlölködő és rasszista kijelentéseket. Kétségtelen viszont, hogy a kizárások új lendületet kaptak, és egyetlen másik párt sem vált meg ilyen magas arányban az irányvonalától eltérő jelöltektől és képviselőktől.¹⁰⁴

Az erősen nacionalista párt kritikus az ország politikai elitjével szemben. Szerinte a hagyományos pártok cserbenhagyták Svédországot, melynek hagyományait és vívmányait egyszerre veszélyezteti a helyi politikai elit és a tömeges bevándorlás. Az SD kifejezetten konzervatív társadalompolitikát hirdet, és az ország eredeti kultúrájának megőrzése-helyreállítása érdekében jelentősen szigorítaná a bevándorlási politikát és visszaszorítaná multietnikai jellegét. A párt szerint egyértelmű az összefüggés a tömeges bevándorlás és a külvárosok erőszakoskodó bandái között. Gazdasági értelemben az SD igyekszik magát középre pozícionálni; a jövedelemadók csökkentésével egyidejűleg növelné a nyugdíjjaradékokat.¹⁰⁵ A párt roppant kritikus az Európai Unió működésével szemben: a befizetésekhez képest aránytalanul csekélynek tartja a tagsággal járó előnyöket, és az integráció ideológiai elfogultsága miatt kiléptetné Svédországot.

¹⁰² RYDGRÉN Jens (2010): „Radical Right-wing Populism in Sweden and Denmark” *The Centre for the Study of European Politics and Society Papers*, www.researchgate.net/publication/236803141_Radical_Right-wing_Populism_in_Denmark_and_Sweden_Explaining_Party_System_Change_and_Stability 24.

¹⁰³ www.thelocal.se/20180905/who-is-jimmie-kesson-the-architect-of-swedens-rising-far-right.

¹⁰⁴ Åkesson anyósa a diktatórikus irányításra hivatkozva önként távozott a pártból. A korábbi al-elnököt, Anna Hagwallt antiszemizmussal vádolta ki, mint Pavel Gamovot, aki pénzügyi és szexuális visszaélésekkel vádolta a pártvezetést. Utóbbira és a maffiához hasonló pártirányításra utalt kilépésekor Hanna Wigh is. Szintén távozott az SD három parlamenti képviselője (Jeff Ahl, Olle Felten és Mikael Jansson), akik létrehozták az Alternatíva Svédországgért nevű pártot, melyhez később Hagwall is csatlakozott.

¹⁰⁵ sverigesradio.se/sida/artikel.aspx?programid=2054&artikel=5933075.

Bár a pártot a hagyományos médiumok és politikai pártok többsége megpróbálja elszigetelni, a Svéd Demokraták igyekeznek ebből erényt kovácsolni, és nem is sikertelenül: az SD 2014-ben a harmadik legerősebb párttá vált, s ezt a pozícióját a – költségvetési válságot lezáró – decemberi egyezményt követően „egyetlen hiteles ellenzékiként” pózolva,¹⁰⁶ a 2015-ös migrációs krízis kapcsán pedig a legmarkánsabb álláspontot képviselve stabilizálta.

A Svéd Demokraták szavazóbázisa sok hasonlóságot mutat a nyugat-európai radikális jobboldali pártokéval: választói körében felülreprezentáltak a férfiak, a kékgallérosok, az alacsonyabb iskolázottsággal és jövedelemmel rendelkezők, akik általánosan bizalmatlanabbak a politikusokkal, a politikai intézményekkel, az igazságszolgáltatással és a médiával szemben.¹⁰⁷ A választási eredmények tükrében az elmúlt három választáson egyre erősödő párt nem csak a jobboldalról, hanem a baloldaltól is képes volt szavazókat szerezni az autoriter és nacionalista szlogenekre nyitott szociáldemokraták köréből.¹⁰⁸ A párt és a szavazók közötti kapcsolattartásban – a fősodorhoz tartozó média elutasító magatartása miatt – kiemelt jelentőséggel bírnak az internetes médiumok és a közösségi média. A párt elsőként Dél-Skåne régióban tudott érdemi támogatottságra szert tenni, majd a helyi politikában építkezve tudott országos szervezetet kiépíteni és a legtöbb választókörzetben stabil szavazói bázist létrehozni.

A 2018-as választási kampány főbb témái

A 2018-as kampány elején a svéd választókat – egy közvélemény-kutatás eredményei¹⁰⁹ alapján – a bevándorlás (20%), az egészségügy (18%) és a társadalmi integráció (12%) foglalkoztatta a legmagasabb arányban. A kampány végén megismételt felmérés ezzel szemben a környezet (18%), a bevándorlás (17%) és az egészségügy (15%) sorrendjét hozta.¹¹⁰ Egy harmadik, más módszertannal és az előző kettő közé eső időpontban végzett lekérdezés eredményei szerint a választások kiemelt témái között főként jóléti kérdéskörök domináltak. Az egy

¹⁰⁶ Az SD önállóságát mutatja, hogy e pártnak volt a parlamentben a legalacsonyabb az együttműködési mutatója az egyéb pártokkal, s míg a 2010–2014-es ciklusban 70%-ban a Szövetséggel szavazott, addig a kormányváltás utáni évben már 50%-ban a szociáldemokratákat támogatta (Sundell (2015): i.m.).

¹⁰⁷ Bó Ernesto DAL – Frederico FINAN – Olle FOLKE – Torsten PERSSON – Johanna RICKNE (2018): „Economic Losers and Political Winners: Sweden’s Radical Right”, perseus.iies.su.se/~tapers/papers/Draft180902.pdf 5-6.

¹⁰⁸ OSKARSON Maria – Marie DEMKER: „Room for Realignment: The Working-Class Sympathy for Sweden Democrats” *Government and Opposition* Vol. 50. 2015/4., 629–651.

¹⁰⁹ A Demoskop felmérése az Expressen megrendelésére (www.expressen.se/nyheter/val-2018/ny-matning-de-ar-viktigaste-valfragorna/).

¹¹⁰ Úgyancsak az Expressenben közölt Demoskop felmérés (www.expressen.se/nyheter/val-2018/miljo/klimatet-upp-i-topp-som-valjarnas-viktigaste-fragor/).

napilapban közzétett telefonos lekérdezés szerint az egészségügyet (38%), az oktatást (35%), a környezetvédelmet (23%) és az idősgondozást/gondoskodást (22%) említették a választók a választások legfontosabb társadalmi problémáiként, de meglehetősen magas volt az integráció/migráció (29%) említési előfordulása is.¹¹¹ Érdemben eltérő eredményt hozott azonban egy negyedik, az Ipsos által készített felmérés, mely szerint a választók felét a bűnözés és az erőszak aggasztotta leginkább, harmadát pedig a bevándorlás.¹¹²

Az egészségügy terén¹¹³ a pácienseknek a hosszú várólisták, az ápolóknak és az idősellátásban dolgozóknak pedig a rossz munkakörülmények jelentettek komoly problémát. Az utóbbi területen a munkavállalók fele gondolkodik pályaelhagyáson, mivel a munkaterhelésük és az ellátásra szorulóak száma folyamatosan nő, javadalmazásuk viszont nem követi ezt a trendet. A szociáldemokraták a kínálati oldal bővítésére, 14 ezer új egészségügyi dolgozó képzésére és munkába állítására tettek ígéretet, míg az SD a keresleti oldal szűkítését javasolta a regisztráció nélküli bevándorlók egészségügyi ellátásból való kizárásával, s a bejelentett svédországi lakcímmel nem rendelkező személyek jogosultságának újraszabályozásával.

Az SAP a ráfordításokhoz képest¹¹⁴ hullámzó PISA-eredményeket produkáló oktatás problémáit szintén a munkaerő bővítésével kívánna kezelni. Ugyanerre a Mérsékelt Párt az iskolanapok hosszabbá tételével és a matematika magasabb óraszámú oktatásával, az SD pedig a tanári bérek emelésével és a szakképzés bővítésével reagálna.

A bevándorlás és a közbiztonság romlása (robbantások, bandaháborúk) miatt a szociáldemokraták a marginalizált közösségek számára több integrációs programot, az érintett önkormányzatoknak nagyobb pénzügyi támogatást, a rendőrségnek több forrást ígértek. Ez utóbbit a Mérsékelt Párt is kilátásba helyezte, de a konzervatívok a bevándorlási szabályok dán, norvég és német mintákhoz közelítését is tervbe vették, ami azt jelentené, hogy csak a magukat eltartani képes bevándorlók kaphatnának tartózkodási engedélyt (ők viszont állandót). Ezen felül népszerűsíténék az egyszerű munkákat az alacsony végzettségűek mielőbbi munkaerőpiaci integrációja érdekében. Az SD téren is a szigorítás pártjára állt: a rendőrség forrásbővítését a nem regisztrált migránsok kiszűrésére adná, s megteremtené annak lehetőségét, hogy a kiadott tartózkodási engedélyeket bizonyos esetekben vissza lehessen vonni. A párt vezetője szerint a bevándorlást olyan alacsony szintre kell le-

¹¹¹ Svenska DAGBLADET, 2018. augusztus 11. (www.svd.se/invandring-inte-langre-viktigast-klimatfragan-engagerar-allt-fler).

¹¹² www.robert-schuman.eu/en/doc/oe/oe-1771-en.pdf.

¹¹³ A kiemelt ügyek leírásához lásd a CNN áttekintését (edition.cnn.com/2018/09/07/europe/sweden-election-issues-intl/index.html).

¹¹⁴ Az Európai Unióban a dánok mögött a svédek költik a legtöbbet (2016-ban a GDP 6,6%-át) az oktatási szektorra (uo.).

szorítani, hogy ne veszélyeztethesse se a svéd identitást, se az ország biztonságát. A Svéd Demokratáknak a 2018-as választáson sikerült először a bevándorlás ügyét napi szintű kampánykérdéssé tenniük, amiben kétségtelenül kezükre játszott az európai migrációs válság és a szociáldemokrata-zöld kormány eleinte markánsan liberális menekültügyi politikája.¹¹⁵ Bár a baloldali kormány a válság csúcsa után bő egy évvel visszaállította a határellenőrzést a svéd-dán határon, 2016-tól menekült státuszhoz kötötte a családegyesítést és a pénzügyi segítyezést, határozott idejűvé tette az új letelepedési engedélyeket, és csak a hiányszakmákban támogatta gazdasági migránsok befogadását, az irányváltással inkább összezavarta a választókat, s felbőszítette koalíciós partnerét, a továbbra is megengedő politikát preferáló Zöldeket. Ráadásul a – választások előtt három hónappal – halálos áldozatokat is követelő malmói lövöldözés¹¹⁶ sokkolta a svéd választókat, és ugyancsak a keményvonalas Svéd Demokraták malmára hajtotta a vizet.

Noha a munkanélküliség általában fontos téma szokott lenni, a választói preferencialistán ezúttal még a környezetpolitika is messze előrébb került. A választás előtti nyáron mért rekord meleg és a sorozatos vadtüzek ráirányították a figyelmet a környezet- és klímavédelem ügyére. Az SAP a közösségi közlekedés elérhetőségének kiterjesztését, a zöldtechnológiai és újrahaznosítást javító beruházások bővítését ajánlotta. A Mérsékelt Párt a vállalatok piaci ösztönzését javasolta a szennyezőanyagok kibocsátásának csökkentése céljából, az SD pedig innovatív környezetvédelmi technológiákba és nukleáris energiába fektetne többletforrásokat. A munkanélküliségre jutó, a szokásosnál érdemben alacsonyabb figyelem elsődlegesen az impresszív makrogazdasági helyzetnek volt köszönhető: a választás előtti adatok alapján a gazdaság 3%-ot meghaladó ütemben bővült, az államháztartás pozitív egyenleget mutatott, az államadósság tovább (a GDP 38%-ára) csökkent, a foglalkoztatás 2000 óta nem volt ilyen magas szintű, a munkanélküliség pedig 6%-ra esett vissza. Az eredményeket hangsúlyozó szociáldemokraták főként a nyugdíjmelés, az adóteher-kiegyenlítés és a legszegényebbek lakhatását segítő intézkedések ígéretével kampányoltak. Hiába azonban a pozitív gazdasági környezet, ha – az Ipsos felmérése szerint – mégis a svédek közel háromnegyede (73%) érezte úgy, hogy az ország rossz irányban halad (ugyanaz uniós átlagban 56% volt), mivel sokan hibáztatták a kormányt azért, hogy alacsony bérekért munkát vállaló külföldiek veszélyeztetik a helyiek állását, és hogy egyre többen próbálnak kizárólag szociális juttatásokból megélni. Érthető, hogy a jobboldali ellenzék pártjai elsősorban az adók csökkentésére, a közbiztonság javítására és a bevándorlók eredményesebb integrálására tettek ígéretet.

¹¹⁵ Csak 2015-ben 163 ezer, 2014–2018 között 350 ezer fölött volt beengedett menedékkérők száma (www.robert-schuman.eu/en/doc/oe/oe-1771-en.pdf).

¹¹⁶ www.thelocal.se/20181115/three-men-seized-for-malm-cyber-caf-shooting.

A fentiekből látható, hogy a kampányidőszak legtöbb kérdése a jólét, a jóléti szolgáltatások, a bevándorlás, a társadalmi integráció és a (köz)biztonság témához kapcsolódott. Az előbbieket különböző fókusszal és intenzitással ugyan, de mintegy négy évtizede szerepelnek a politikai napirenden. Az egyes pártok álláspontja minden esetben elhelyezhető volt a bal-jobb skála mentén. A centrumhoz közeli pártok körében kezdetben markáns eltérések sokat finomodtak, a vonatkozó szakpolitikák terén érzékelhető konvergencia ment végbe. Az utóbbi témakörök viszont egészen az elmúlt évtizedig nem tudtak a választások kimenetelét meghatározó ügyekké válni, mivel a befogadó bevándorláspolitikai és a nemzetközi humanitárius segítségnyújtás morális kötőereje széles körű, ideológiaiakon és politikai blokkokon átívelő támogatottsággal bírt. A Svéd Demokraták ezt a konvenciót rúgták fel, és ezt az egyes körzetekben kimutathatóan romló közbiztonsággal, a 2015-ben minden uniós tagállam közül a legmagasabb egy főre eső menedékkérő érkezésével, az integrációs politikák – emelkedő költségük mellett is – csökkenő eredményével szembesülő választók egyre bővülő köre honorálta szavazatával.

A 2018-as választás eredménye

A legutóbbi parlamenti választáson a részvétel 87,18%-os volt, ami némileg meghaladta az egyébként – nemzetközi összehasonlításban – is magasnak számító (85%-os) átlagot.¹¹⁷ A parlamenti pártok köre 2010 óta nem változott: ahogyan 2014-ben, 2018-ban is ugyanaz a nyolc párt szerzett mandátumot. A szavazatarányok tekintetében az előző ciklusban kormányzó koalíció mindkét pártja, a szociáldemokraták és a zöldek is nagyjából 2,5 százalékponttal estek vissza, amivel az előbbieket – 1920 (!) óta először – 30% alá, az utóbbiak a küszöb közelébe csúsztak. A kormányoldal gyengülése kisebb részben (2,3 százalékponttal) a Baloldali Pártot erősítette, nagyobb részt viszont a centrum és/vagy a jobboldal pártjai profitáltak belőle. A polgári blokkban a Mérsékelt Párt továbbra is a legerősebb szereplő, ám 2014-hez képest 3,5 százalékponttal, 20% alá csökkent a támogatottsága. A Szövetség többi pártja némileg javítani tudott a megelőző választáshoz képest: a Liberálisok 0,1, a Kereszténydemokraták 1,7, a Centrumpárt pedig 2,5 százalékponttal kapott több szavazatot, mint 2014-ben. Az eddigiekből adódik, hogy a választás legnagyobb nyertese a Svéd Demokraták pártja volt, mely 4,6 százalékponttal növelte szavazatarányát.

¹¹⁷ A korábbi választások részvételi adataiért lásd DAHLBERG Stefan (2016): Voter turnout in Sweden 1994–2014. *International Policy Analysis*, Friedrich Ebert STIFTUNG, library.fes.de/pdf-files/id/ipa/12669.pdf.

1. táblázat

A 2018-as svédországi választás eredménye

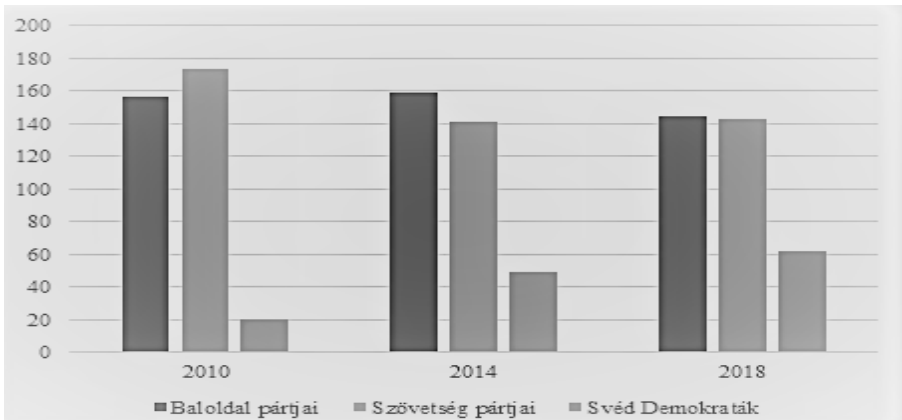
Párt	Szavazatarány (%)	Mandátumszám
Mérsékelt Párt	19,84	70
Centrumpárt	8,61	31
Liberálisok	5,49	20
Kereszténydemokraták	6,32	22
Szociáldemokrata Párt	28,26	100
Baloldali Párt	8,00	28
Zöld Párt	4,41	16
Svéd Demokraták	17,53	62
Egyéb	1,54	0
<i>Összesen</i>	<i>100,00</i>	<i>349</i>

Forrás: www.val.se/valresultat/riksdag-landsting-och-kommun/2018/valresultat.html

A kormánypártok veresége a parlamenti mandátumok számában is megmutatkozott: a 2014-ben összesen 138 képviselői hellyel rendelkező vörös-zöld koalíció ezúttal csak 116-ot szerzett. A baloldalhoz tartozó pártok összesen 144 mandátumhoz jutottak, ami a Baloldali Párt jó szereplése (+7 hely) ellenére is jelentős visszaesés az előző választáshoz képest (-15 hely). A baloldal gyengüléséből a Szövetség – a Mérsékelt Párt komoly vesztesége (-14 hely) miatt – csak minimális hasznot tudott elkönyvelni (+2 mandátum). Ilyen értelemben 2018 elsőszámú nyertese a Svéd Demokraták pártja lett, hiszen – eddigi legjobb teljesítményével – 62 képviselői helyet szerzett, ami 13-mal több, mint 2014-ben.¹¹⁸

Amióta az SD harmadik pólusként megjelent a parlamentben, azóta se a Szövetség, se a baloldal pártjainak nem sikerült abszolút többséget szerezniük. Jelentős változás azonban, hogy az első két választáson még egyértelmű különbség mutatkozott az egyes blokkok erejében, 2018-ban viszont a bal- és a polgári oldal ereje hozzávetőlegesen kiegyensúlyozódott: 2010-ben még a Szövetség nyert 173:156, 2014-ben a baloldal 159:141 arányban, ám 2018-ban 143, illetve 144 mandátumhoz jutottak.

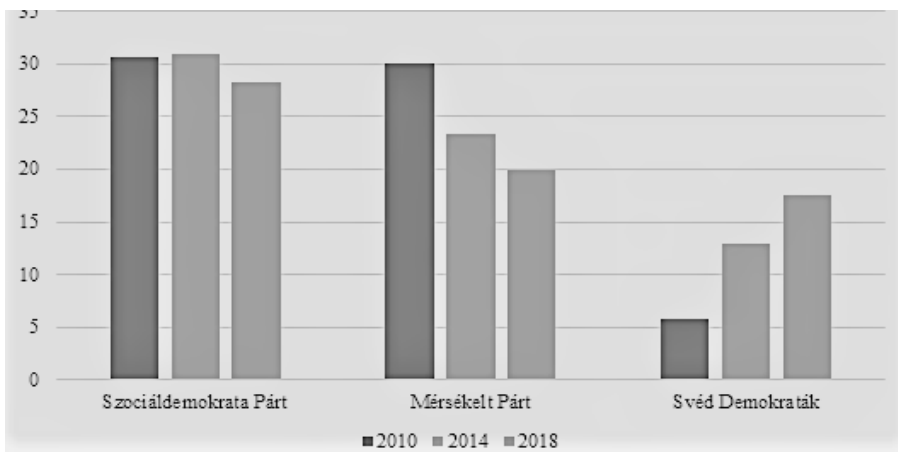
¹¹⁸ Az SD egyébként az önkormányzati választásokon is jól teljesített: megszerezte első polgármesteri posztját (Hörby), és a bázisának tekinthető Skåne megyében a települések 2/3-án a legnagyobb párttá vált, amivel több helyet nyert, mint ahány jelöltet állított (euobserver.com/tickers/142915 és www.thelocal.se/20181004/sweden-democrats-take-power-in-municipal-co-uncil).

Forrás: www.val.se/valresultat.html

1. ábra: A három pólus pártjainak mandátumszáma az elmúlt három választást követően

Már a két blokkhoz hasonlítva is szembeötlő a Svéd Demokraták erősödése, de ha a két legnagyobb párt eredményeivel vetjük össze, akkor még látványosabb a fordulat: a harmadik legerősebb párttá vált SD látványosan felzárkózott a folyamatosan gyengülő Mérsékelt Párt mögé, miközben a szociáldemokraták is érdemben veszítettek támogatottságukból.

Forrás: valforskning.pol.gu.se/digitalAssets/1659/1659472_swedish-voting-behavior--oktober-2017.pdf és www.val.se/valresultat.html

2. ábra: A két legnagyobb párt és az SD szavazói támogatottsága az elmúlt három választáson (%)

A szavazás következményei és a kormányalakítás nehézségei

Svédországban 1945 óta 30 kormány alakult, közülük 22 (!) kisebbségi pozícióban volt a parlamentben. A kisebbségi kormányok megalakulását az ún. negatív parlamentarizmus¹¹⁹ segíti, ami annyit tesz, hogy a miniszterelnök-jelöltnek nem a megválasztásához, hanem az elutasításához szükséges a képviselők abszolút többsége.

A 2018-as választás után – a két ciklussal ezelőtti alkotmánymódosítás adta lehetőséggel élve – a hivatalban lévő szociáldemokrata miniszterelnök, Stefan Löfven nem kívánt lemondani tisztségéről, ennek megfelelően a parlamentnek szavaznia kellett a kormányfő iránti bizalomról. A képviselők több mint fele (204 fő) Löfven ellen szavazott,¹²⁰ ami után a kabinet csak ügyvezetőként működhetett tovább az új kormány megalakulásáig.

Az új miniszterelnök-jelölt személyére a házelnök tesz javaslatot, a parlamenti pártok vezetőivel folytatott konzultációt követően. Miután előterjesztette a parlamentnek, a képviselők vita nélkül szavaznak róla. Ha az abszolút többségük (minimum 175) ellenzi, elutasítottnak, ha nem, megválasztottnak kell tekinteni a jelöltet.¹²¹ Ebből adódóan a tartózkodó képviselők szavazata a jelölt támogatásának minősül. Elutasítás esetén az eljárás még háromszor megismételhető, de ha a képviselők negyedszerre is leszavaznák a miniszterelnök-jelöltet, akkor a parlament feloszlik, és három hónapon belül előrehozott választást kell tartani.¹²² 2018 előtt a parlament minden alkalommal elsőre elfogadta a házelnök jelöltjét,¹²³ a legutóbbi választás azonban e tekintetben is változást hozott.

Az új összetételű parlamentben a polgári oldal képviselői – a királycsináló Svéd Demokraták támogatásával – a Szövetség jelöltjét, Andreas Norlént választották meg házelnöknek,¹²⁴ aki nem meglepően, először saját politikai blokkjának legfőbb pártja, a Mérsékelt Párt vezetőjét kérte fel kormányalakításra, de Ulf Kristersson nem tudott kormányzóképes koalíciót összehozni, mivel a szociáldemokratákkal kizárta az együttműködést, a Svéd Demokraták támogatásából pedig a Centrupárt és a Liberálisok nem kértek.¹²⁵ Ezután az ügyvezető kormány élén álló, szociáldemokrata Löfven kapott lehetőséget, ám ő sem tudott élni vele,

¹¹⁹ BERGMAN Torbjörn: „Formation rules and minority governments” *European Journal of Political Research* Vol. 23, 1993/1., 55–66.

¹²⁰ www.bbc.com/news/world-europe-45637386.

¹²¹ A miniszterek kiválasztása a miniszterelnök diszkrecionális joga; kinevezésükről csupán tájékoztatja a parlamentet.

¹²² A modern Svédország történetében ilyenre csak egyszer, 1958-ban, a második kamara esetében volt példa (www.riksdagen.se/en/how-the-riksdag-works/democracy/elections-to-the-riksdag/).

¹²³ www.riksdagen.se/globalassets/07.-dokument--lagar/the-constitution-of-sweden-160628.pdf, 35–36.

¹²⁴ sverigesradio.se/sida/artikel.aspx?programid=2054&artikel=7049757.

¹²⁵ www.dn.se/nyheter/politik/ulf-kristersson-ger-upp-forsoket-att-bilda-regering/.

mivel a baloldali pártokon kívül senki sem kívánt rá szavazni.¹²⁶ Két hónappal a parlamenti választás után, a házelnök hivatalosan is kijelölte Kristersson a kormány vezetésére, ezért – ellentétben az előző két felkéréssel – ezúttal a miniszterelnök-jelöltreől a parlamentnek is szavaznia kellett. A Centrupártot vezető Annie Lööf, aki maga szerette volna megkapni a harmadik felkérést, a Szövetség szétilálásával vádolta meg a Mérsékelt Párt házelnökét és miniszterelnök-jelöltjét. A bizalmi szavazáson Kristersson 154:195 arányban elbukott, mivel saját pártján kívül csak a Kereszténydemokraták és a Svéd Demokraták támogatását sikerült elnyernie. A Szövetség másik két tagja, a Centrupárt és a Liberálisok ellene szavaztak, mivel nem kívántak olyan kormányt hatalomra juttatni, amelyik túlságosan rá lenne utalva a Svéd Demokratákra.¹²⁷

A házelnök ezt követően a Centrupárt vezetőjét bízta meg azzal, hogy próbáljon egy életképes koalíciót létrehozni.¹²⁸ Lööf abban bízott, hogy a Baloldali Pártot és a Svéd Demokratákat kizárva képes lesz a többi párttal egyezsége jutni egy centrista kormány felállításáról, de a Mérsékelt Párt és a szociáldemokraták kompromisszumképtelensége miatt elállt a tervétől. A parlament elnöke ezután Löfvent jelölte miniszterelnöknek.¹²⁹ A Centrupárt és a Liberálisok – bár a koalíciókötés lehetőségét mindkettő kizárta – elképzelhetőnek tartották, hogy gazdasági engedményekért (adócsökkentésért és munkapiaci liberalizálásért) cserében hozzájáruljanak Löfven megválasztásához.¹³⁰ A kért engedmények tekintetében azonban nem jött-jöhetett létre megállapodás, mivel az ügyvezetőként működő Löfven-kormány ragaszkodott volna az általa előterjesztett,¹³¹ kompromisszumosnak szánt költségvetési javaslatához, így a szociáldemokraták piacpártiságával elégedetlen Centrupárt és Liberálisok inkább a Szövetségben maradtak.¹³² Mozgásterületet behatárolta, hogy a Mérsékelt Párt és a Kereszténydemokraták olyan – jelentősebb (20 Mrd korona) adócsökkentést előírányzó – tervezettel álltak elő, amelyet a Liberálisok pártja és a Centrupárt csak saját céljaikkal és választóbázisukkal szembefordulva tudott volna elutasítani, ezért a parlamentben a jobboldali pártok – Svéd Demokraták által is favorizált – költségvetési javaslata kapott többséget a kormány által előterjesztettel szemben.¹³³ Nem meglepő, hogy a költségvetési szavazással helyreállt blokklogika két nappal később, a bizalmi szavazásnál is ér-

¹²⁶ www.politico.eu/article/sweden-stefan-lofven-fails-again-to-form-new-government/.

¹²⁷ www.politico.eu/article/ulf-kristersson-swedish-parliament-rejects-center-right-prime-minister-deadlock-continues/.

¹²⁸ www.politico.eu/article/swedish-centre-party-leader-annie-loof-to-head-new-government-talks/.

¹²⁹ www.thelocal.se/20181123/what-next-for-sweden-as-political-deadlock-drag-on.

¹³⁰ www.thelocal.se/20181128/liberals-offer-conditional-support-for-lfven-as-swedish-pm.

¹³¹ www.government.se/articles/2018/11/the-budget-for-2019-in-five-minutes/.

¹³² www.irishtimes.com/news/world/europe/sweden-stuck-in-political-limbo-as-centre-party-snubs-lofven-1.3726447 (letöltve: 2018. 12. 16.).

¹³³ www.usnews.com/news/world/articles/2018-12-12/swedish-parliament-to-vote-on-new-social-democrats-green-party-coalition.

vényesült, amikor az ismételten vörös-zöld koalíciós elképzeléssel fellépő Löfven miniszterelnökké választását csak a két érintett párt képviselői támogatták, míg a többiek – a Baloldali Párt tartózkodása mellett – jellemzően ellene szavaztak, és ezzel 116:200 arányban elutasították a házelnök második hivatalos miniszterelnök-jelöltjét is.¹³⁴

Ha a jelenlegi álláspontok nem változnának, és a következő két jelölés sem kapna zöldutatót a parlamentben, akkor tavasszal előrehozott választásokat kellene tartani.¹³⁵ Ennek elkerülését nehezíti, hogy a királycsináló Svéd Demokraták csak a párt számára érdemi befolyást biztosító kormány mögé lennének hajlandók beállni. A Mérsékelt Párt és a Kereszténydemokraták kivételével azonban minden párt elutasítja velük az együttműködést, ami – baloldali jóváhagyás hiányában – kizárja a Szövetség kormányra kerülését. Megoldást jelenthetne a vörös-zöld koalíció hatalmon tartása a Centrumpart és a Liberálisok átszavazásával vagy kilépésükkel a Szövetségből. Ebbe az irányba mutat, hogy a legfrissebb hírek szerint a harmadik szavazás előtt pár nappal az érintett négy pártnak sikerült tető alá hozniuk egy olyan megállapodást, amely alapján az ügyvezető kormányt újraválasztanák, amiért cserében a kormánypártok a centumpártok (és a munkaadók) elképzeléseivel összhangban lazítanának a munkaügyi szabályozásokon és könnyítenének a lakáshitelek kihelyezési feltételein.¹³⁶ Kockázatot jelenthet azonban a centrum pártjainak a megosztottsága,¹³⁷ továbbá az együttműködés Baloldali Pártra utaltsága. A Centrumpart és a Liberálisok megosztottsága érthető: a választói blokkidentitást figyelmen kívül hagyó pártok saját támogatottságukat is veszélyeztetik¹³⁸ a Szövetség megrendítéséért. Ráadásul a centrum pártjai és a vörös-zöld koalíció megállapodása a Baloldali Párt külső segítsége nélkül nem végrehajtható, márpedig e párt a kormányerők túlzott, szakpolitikájukban jobbratolódotást előrevetítő engedékenységé miatt aligha fogja aktívan támogatni Löfvent és politikáját.¹³⁹ Alternatívát kínálna, ha a szociáldemokraták és a Mérsékelt Párt megállapodásra jutnának egy az előbbiektől elfogadott, Szövetség-vezette kormányról, amivel viszont az SAP kockáztatna aránytalanul sokat. A még mindig legnagyobb párttal rendelkező szociáldemokraták számára a külső támogatói szerep, s ezzel a blokk-logika súlyos áthágása nem csupán presztízavesztést okozna, hanem további jelentős szavazatvesztés kockázatával is járna, cserében viszont

¹³⁴ mandiner.hu/cikk/20181214_uj_valasztasok_johetnek_svedorszagban.

¹³⁵ A szavazások alapján az előrehozott választás első lehetséges dátuma április 21. lenne (www.hirado.hu/kulfold/kulpolitika/cikk/2018/12/19/januarban-szavaznak-ujra-a-sved-miniszterelnok-szemelyrol/).

¹³⁶ Lásd www.reuters.com/article/us-sweden-politics/swedish-parties-agree-new-government-to-end-vote-deadlock-aftonbladet-idUSKCN1P50X5.

¹³⁷ Ehhez lásd merce.hu/2019/01/13/svedorszagban-felbomlott-a-tortenelmi-jobbközep-blokk-a-szociáldemokraták-maradhatnak-kormanyon/.

¹³⁸ Vö. HAGEVI (lj. 50.) 88. o.

¹³⁹ Lásd www.thelocal.se/20190114/swedens-left-party-proposed-government-vote-jonas-sjost-edt.

az SAP megmaradhatna a kormányoldal egyetlen mérsékelt alternatívájának. Elviekben eképezhető lenne még a nagykoalíció vagy a jobb- és balszélt kizáró, széles koalíció lehetősége is, ami viszont egyértelműen a kívülrekedt alternatíva, a Svéd Demokraták malmára hajtana a vizet. Egy széles koalícióban ráadásul a kisebb pártok nagyon ritkán tudják elkerülni a befolyás hiányával összefüggő szavazatvesztést, ami a küszöbhez közeli Zöldek és Liberálisok esetében akár a parlamenti képviselőik végét is jelenthetné.

A TBS Sifo felmérése¹⁴⁰ szerint a Mérsékelt Párt és a Kereszténydemokraták szavazóinak többsége kormányváltást szeretne, és ezért a Svéd Demokraták támogatását is hajlandó elfogadni. A Centrumpárt és a Liberálisok szavazói nagyon megosztottak: e két párt esetében nincs olyan megoldás, amelyikkel ne okoznának csalódást választóik jelentős részének. A választás után másfél hónappal még nem sokat változott a pártok népszerűsége, a szavazók többnyire kitartottak eredetileg választott pártjuk mellett. A Zöldek és a Baloldali Párt azonban a parlamenti küszöb határán mozgott, míg az SD és a Centrumpárt valamelyest növelni tudta támogatottságát.¹⁴¹

A 2018-as választás értékelése

Bár az utóbbi évtizedekben gyengült, a nyugat-európaihoz képest Svédországban még mindig erősebb az osztályalapú pártválasztás és szavazás. Ráadásul a szavazók mobilizálásában a gazdasági természetű kérdések nagyon sokáig felülírták a kulturális témákat. E két tényezőnek is köszönhető, hogy Svédországban sokáig nem tudott gyökeret verni radikális, új nacionalista párt,¹⁴² noha Nyugat-Európa számos országában az 1980–1990-es években befutottak a bevándorlás kérdését középpontba állító, az uralkodó elitekkel szembe forduló radikális pártok.¹⁴³ Svédországban a két blokk kormányainak gazdaságpolitikájában mutatkozó konvergencia,¹⁴⁴ illetve a bevándorlás gazdasági alapú bírálata 2010-ben parlamentbe segítette a Svéd Demokratákat. A szélsőséges múltjától szabadulni próbáló párt szalonképessé válását célzó lépések javították az elfogadható-

¹⁴⁰ www.thelocal.se/20181113/sweden-in-focus-how-did-the-political-situation-get-to-where-it-is-today.

¹⁴¹ A kormányalakítás körüli nehézségek és a pártok taktikájának megítélését ezek az adatok még nem tartalmazták.

¹⁴² RYDGREN Jens – SARA VAN DER MEIDEN: „Sweden, Now a Country Like All the Others? The Radical Rights and the End of Swedish Exceptionalism” *Working Paper Series* 2016/25. Dept. of Sociology, Stockholm University.

¹⁴³ Ezekről részletes áttekintést adott LÁNCZI András (szerk.): *Nemzet és radikalizmus – Egy új pártcsalád felemelkedése* (Budapest: Századvég Kiadó 2011)

¹⁴⁴ Erről a költségvetési politika terén lásd JOHANSSON Ingrid WALLIN: „The Importance of Institutions – Lessons from the Swedish Budget Process” *Kennedy School Review* 2015 Vol. 15, 53–58.

ságát a választók körében, a politikai és a médiaeliten belül azonban továbbra is viszonylag elszigetelt maradt az SD.

A két hagyományos blokk egyidejű kisebbségbe kerülése viszont érdekes, s egyúttal nehezen feloldható dilemma elé állította a fősodor pártjait: a politikai stabilitás és a kormányzóképeség fenntartása – az új pólus elszigetelése mellett – csak a régi blokkokon átívelő együttműködéssel lehetséges; az együttműködés ugyanakkor elidegeníti az erős blokkidentitással bíró szavazókat, teríti a kormányzati felelősséget, és erősíti a kirekesztés és a paktumok ellen szót emelő, elitellenes kihívó érveit és pozícióját. A költségvetés parlamenti támogatásának biztosítását célzó ún. decemberi egyezmény különösen hatásos muníciónak bizonyult a Svéd Demokraták kezében: a két fő blokk pártjait egy ernyő alá hozó formalizált együttműködési megállapodás erős hivatkozási alapot kínált a fősodorhoz tartozó szereplőket szándékoltan egybemosó, magát egyetlen hiteles alternatívaként bemutató SD számára. Az egyezményt követően a párt népszerűsége kimutatható és érdemi növekedésnek indult. A palesztin kérdés,¹⁴⁵ az európai migrációs válság, a Svédországba bevándorlók számának csúcsra emelkedése, a befogadottak jóléti ellátásokra, munkapiacra és közbiztonságra gyakorolt hatásának választási üggyé válása pedig nem csak a párt vonzerejét fokozta, hanem a mobilizálási képességét is jelentősen javította. A Svéd Demokraták pártja Nyugat-Európa egyik legstabilabb pártrendszerében tudott megkapaszkodni, és 2018-ra a választási kampánytémák egyik legfőbb alakítójává, a többi párt programjára is érdemi hatást gyakoroló szereplővé vált.

Åkesson elnöksége alatt az SD gyors és jelentős sikereket ért el, ám mindezt nem lehet csupán a vezető személyével magyarázni. Szükség volt ehhez a párt retorikai mérséklődésére, szélsőséges tagjainak kiszorítására, továbbá az SD-n kívülálló tényezőkre is. A párt elnöke azzal magyarázza a Svéd Demokraták fel-futását, hogy az előző kormányok rossz irányba vitték az országot, hogy nincs a bevándorlók befogadásán túlmutató víziójuk, hogy az általuk képviselt elitista, multikulturális megközelítés szembekerült a svéd hagyományokkal, a régi svédországi értékekkel.¹⁴⁶

Noha 2015 után szigorodott a svéd bevándorláspolitiká, nyíltan migrációellenes fellépésre továbbra is csak az SD hajlandó, ezért – abban a konformista közegben, amelyikben a hivatalos irányvonal bírálatát rasszistának bélyegzik – képes egyedülként begyűjteni azok szavazatát is, akikben egyáltalán nincs idegengyűlölet, de félnek a tömeges betelepülés következményeitől,¹⁴⁷ melyek között rendre előjön a jóléti vívmányok veszélyeztetése és leépülése. 2006 és 2014 között például a kormányzó Szövetség csökkentette a munkanélküli segélyt és a jóléti

¹⁴⁵ A Löfven-kormány az EU-ból elsőként ismerte el a Palesztin Autonóm Területek önállóságát a vitás fele közötti egyenlőtlenség csökkentése érdekében www.dn.se/debatt/sweden-today-decides-to-recognise-the-state-of-palestine/.

¹⁴⁶ ÅKESSON Jimmie (2018): „Dags for Kristersson att redogöra för var Moderaterna står” www.svt.se/opinion/article17839007.svt.

juttatásokat, a fix nyugdíjjaradékokat felváltotta a befektetett járulékok hozamai-val korrigált nyugdíj. Mindez aláasta a szociális biztonságot, s ezáltal teret nyitott a jóléti állam túlterhelését a tömeges bevándorlással magyarázó Svéd Demokraták számára.¹⁴⁸ A bevándorlók jellemzően a nagyvárosokban telepednek le, csakúgy, mint a fiatal vidékiek egyre növekvő hányada. Az elvándorlás következtében a kisebb településeken öregszi és fogy a népesség.¹⁴⁹ Nem véletlen, hogy körükben jóval magasabb az SD támogatottsága, mint a nagyvárosi körzetekben. Mindazonáltal a fokozódó bizonytalanság érzete nem csak a kistelepülések sajátja, mivel a városias térségekben pedig a technológiai fejlődés vált ki hasonló hatást, hiszen az automatizáció révén munkahelyek értékelődnek le, és szűnnek meg.¹⁵⁰ Márpedig az SD kifejezetten igyekszik az állásukban és egzisztenciájukban jobban veszélyeztetett, kevésbé iskolázott, magukat politikai képviselő nélkül érzők bizalmát elnyerni azzal, hogy egyszerű üzeneteket fogalmaz meg, és a nagyon különböző háttérű jelöltjei között rendszerint viszonylag sok az alacsonyabb végzettséggel rendelkező. A nagyvárosokra rázúduló népesség ráadásul komoly lakhatási problémákat és szegregációt okozott, és egyes városrészekben hozzájárult a közbiztonság romlásához.

Az Svéd Demokraták, az egyszerű emberek pártja a „nép nyelvén” és a hétköznapi emberek problémáiról szól, ráadásul – elszigetelt, kormányzati felelősségen nem osztozó alternatívaként – minden rosszért a hatalmon lévő eliteket kárhoztatja. Ráadásul politikaellenes üzeneteivel olyan választókat is meg tudott nyerni magának, akiket kiábrándultságuk miatt csakis egy új, kívülállónak tűszó politikai erő volt képes mozgósítani.

Az SD felemelkedésével a korábban meglehetősen stabil párt- és kormányzati rendszert olyan kihívás érte, amelyikkel a hagyományos politikai erők a 2018-as választás után nem tudtak mit kezdeni. A rendkívüli kormányalakítási nehézségek érthetőek, mivel jelen erőviszonyok mellett az SD-feladványnak nincs a többi párt számára előnyös megoldása: ha együttműködnek vele, legitimálják, nőni fog az elfogadottsága, s az eddiginél is több teret és szavazatot nyerhet; ha folytatódik az elszigetelése, a kormányzóképeség fenntartása a polgári oldal és a baloldali blokk közötti együttműködést feltételezi, aminek leghitelesebb ellenzéki alternatívájaként az SD számíthatna minden protesztzavazatra; ha pedig nincs vagy bukik az együttműködés, akkor azért és a kialakult instabilitásért a választók a hagyományos pártokat fogják felelőssé tenni, ami ugyan csak az SD-t erősítené. A Svéd Demokraták politikai térhódítása miatt a többi párt együttműködése egyre több önfeladást kíván, ami idővel az identitásukat,

¹⁴⁸ BROSTRÖM Lovisa (2014): „Kris, klass och Sverigedemokraternas ökade stöd” www.goteborgsfria.se/artikel/115262.

¹⁴⁹ A települések több mint négyötödén fogy a népesség, s a periférikus területeken különösen gyors az elöregedés. Ehhez ld. MELLANDER Charlotta (2014): „De unga flyr – Sverige holder på att delas” www.svt.se/opinion/de-unga-flyr-sverige-haller-pa-att-delas.

¹⁵⁰ MELIN Carl: *Populismens verkliga orsaker* (Stockholm: Futurion 2018)

hitelességüket és – a választói bázisuk destabilizálásával – akár a létüket is veszélyeztetheti.

Az elmúlt három választás és a jelenlegi politikai helyzet alapján az SD várhatóan tartós – s az sem kizárható, hogy akár a legnagyobb – szereplője lesz a svéd pártrendszernek. A kormányalakítási nehézségek rávilágítottak arra, hogy a háromszatú pártrendszer egyik pólusának bojkottja a modern svéd politika hagyományos értékeiként tisztelt parlamentarizmus és arányos választási rendszer közepette instabilitást eredményez. A korábban jól bevált, s hagyományaik miatt tisztelt politikai intézmények a mai helyzetben a kiszámíthatóság és stabilitás gátjává váltak. A mérsékelt pártok a blokkjaikon átívelő koalíció, illetve az SD-vel való együttműködés helyett az intézményrendszer megújítását is választhatnák, és akár a választási rendszer arányosságának rovására is javíthatnának a kormányalakítás esélyén és a kormányzóképeségen. A 2018-as választás után a mérsékelt pártok kezében a döntés: egyéni stratégiáiktól és együttműködési hajlandóságuktól függ, hogy meddig és milyen áron tarthatják a Svéd Demokraták pártját a kormányhatálon kívül. A szomszédban a hasonló karakterű Dán Néppárt formálisan még nem kapott kormányzati hatalmat, de alapítása után hat évvel már külső támogatóként segítette hatalomra a jobbközép kormánykoalíciót, mellyel aztán 10 éven keresztül folytatott együttműködést. A norvég testvérpárt, a Haladás Párt 40 (!) év után formálisan is kormánypárttá vált.¹⁵¹ A Svéd Demokratáknak aligha kell erre ilyen sokat várniuk: paradox, de a mérsékelt svéd pártok együttműködése ugyanúgy lerövidítheti útjukat a hatalomba, mint annak hiánya.

Kulcsszavak: Svédországi Demokraták, jóléti állam, negatív parlamentarizmus, bevándorláspolitikai, kormányzati stabilitás

GALLAI SÁNDOR
igazgató

BCE Politikatudományi Intézet és Migrációkutató Intézet
sador.gallai@uni-corvinus.hu

JANIK SZABOLCS
igazgatóhelyettes
Migrációkutató Intézet
janik@migraciokutato.hu

¹⁵¹ E pártok elfogadottá válásáról lásd HEINZE, Anna-Sophie: „Strategies of mainstream parties towards their right-wing populist challengers: Denmark, Norway, Sweden and Finland in comparison” *West European Politics* 2018/2., 287–309.